

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Být zvířetem, být člověkem

Alice Kommová

Plzeň 2015

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra sociologie

Studijní program Sociologie

Studijní obor Sociologie

Bakalářská práce

Být zvířetem, být člověkem

Alice Kommová

Vedoucí práce:

PhDr. Tomáš Kobes, Ph.D.

Katedra sociologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2015

.....

Mé poděkování patří PhDr. Tomáši Kobesovi, Ph.D. za odborné vedení, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování bakalářské práce věnoval.

OBSAH

1	UVOD	1
2	TEORETICKÁ ČÁST	4
	2.1 Pojetí psa v multi - species ethnography	4
	2.2 Princip metateoretického konceptu	7
	2.3 Ontologie s proměnlivou geometrií	9
	2.4 Čtyři způsoby identifikace	11
3	METODOLOGIE	15
	3.1 Metody sběru dat	15
	3.2 Analýza dat	17
	3.3 Reflexe pozice výzkumníka.....	17
4	EMPIRICKÁ ČÁST	19
	4.1 Vznik slepeckého psa.....	19
	4.1.1 Podmínky pro přijetí k výcviku – selekce v krocích	19
	4.1.2 Výcvik psa ve středisku v krocích.....	25
	4.1.3 Podmínky slepce, školení a následné spárování	29
	4.2 Agregát	32
	4.2.1 Podmínky fungování agregátu	32
	4.2.2 Propojení se střediskem	33
	4.2.3 Podmínky a překážky při vzniku agregátu.....	33
	4.2.4 Výsledný agregát.....	37
	4.2.5 Shrnutí empirické části	41
5	ZÁVĚR	44

6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	46
7 RESUMÉ	48

1 UVOD

V roce 2003 Donna Haraway napsala průlomový text zaměřující se na vztah člověka a psa především v kontextu výcviku a her. V jejich rámci dochází k intenzivní spolupráci a komunikaci mezi dvěma velmi odlišnými druhy jako jsou psi a lidé. Tato komunikace není jednostranná, iniciovaná a kontrolovaná výhradně člověkem, ale také psem. Haraway se tímto textem mimo jiné podařilo ukázat, že v tomto komunikačním komplexu se ustanovuje mezi člověkem a psem sociální vztah, jehož povaha by měla být postižena, a naznačila tak, že pro sociologii existuje nová výzkumná oblast zaměřující se na postihování vztahů mezi odlišnými druhy.

Cílem této bakalářské práce je popsat vznik takového vztahu mezi vodícím psem a nevidomým člověkem. Tento vztah je velmi specifický. V jeho rámci se ustanovuje příslovečný Latourovský hybrid, kde dochází za využití různých sítí zprostředkovatelů k míšením různých oblastí skutečnosti, k míšení, kde se v posledku stírají rozdíly mezi přírodou a společnostmi (Latour 2003, s. 17-25), a mne v této souvislosti bude zajímat vznik asociace mezi psem a zrakově hendikepovaným člověkem a ukázat, kteří význační zprostředkovatelé jsou v tomto procesu využíváni.

Jako příklad uvádí Latour freonový sprej. Chceme-li totiž odpovědět na otázku „Co je freonový sprej?“ musíme načrtnout síť procházející napříč vědeckými disciplínami, či úrovněmi skutečnosti. A takovým hybridem se stal i vodící pes, který následně vytváří asociaci s člověkem. Mým záměrem je postihnout proces vzniku takové asociace mezi psem a zrakově hendikepovaným člověkem a zaměřit se na to, kteří význační zprostředkovatelé jsou v tomto procesu využíváni.

Už samotný pohled na postavení zvířat (pro mě psů) v naší společnosti je velmi dynamický. Proměny v tomto postavení reflektuje například změna v novém občanském zákoníku, kde stojí, že zvíře je „smysly nadaný živý tvor“ (§ 494 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb.) což se od starého občanského zákoníku, kde se na zvířata pohlíželo jako na pouhé „věci“ (Zákon č. 40/1964 Sb.) liší. Navíc lze tuto proměnu vnímat i v

každodenním životě společnosti, kde jsou psi využíváni k činnostem jako je lovení, záchrana nebo obrana. Ať už pes lovecký, policejní či záchranář, všichni jsou výsledkem důsledného a systematického výcviku, v jehož rámci jsou socializováni k určité dovednosti naplňující potřeby člověka. Nicméně tyto psi nejsou pod plnou kontrolou společnosti. V mnohých situacích přiznána autonomní schopnost rozhodování, individualita, subjektivita, který v plnění těchto potřeb hraje velmi výraznou roli. Již tyto praxe naznačují, že takto socializovaného psa není možné jednoznačně zařadit do sféry společnosti či přírody.

Jiným příkladem takové nejednoznačnosti může být pes, který je využíván při kompenzaci nedostatku způsobeného fyzickým handicapem člověka jakou nabízí právě zrakově hendikepovaných vodící pes. V tomto případě vzniká specifický agregát, ve kterém se v jistých chvílích stírá rozdíl mezi člověkem a psem. Ten je definován jako skupina dvou nebo více strojů či zařízení spojená v jeden celek a fungující jako jednota. V tomto případě se jedná o propojení člověka a psa do takové míry, že je těžké určit, kdy jedná pes a kdy člověk. Nejen, že se díky takovému agregátu zpochybňuje rozdíl mezi přírodou a společností, ale také se ztrácí dichotomie určující rozdíly mezi člověkem a zvířetem, člověkem a objektem a podobně.

Já vodícího psa chápu jako subjekt aktivně činný ve vztahu člověk-zvíře. Moje snaha bude zaměřena na zprostředkovatele, kteří umožňují začlenění do skupiny společnost/příroda a pomáhají tak vzniku výsledného agregátu, v tomto případě konkrétněji vytvoření jednoty mezi zrakově hendikepovaným a vodícím psem. Práce bude primárně založena na principech multi-species ethnography, které čerpám převážně z výzkumu od (Maurstad a Davis 2013). Teoretická část této práce se značně opírá o myšlenky autorů, kteří se zabývají mezidruhovými vztahy a autorů, kteří poukazují na společnost, kde není přesně ustanovená hranice mezi kulturou a přírodou a kde je nezřídka připisována míra subjektivity i nelidským aktérům. V rámci této bakalářské práce bylo provedeno sedm rozhovorů se třemi různými skupinami lidí, konkrétněji byly dva rozhovory

provedeny s lidmi, kteří mají v předvýchově psa určeného k budoucímu výcviku, dva rozhovory se vedly s profesionálními pracovníky ve středisku pro výcvik a nakonec proběhly tři rozhovory s nevidomými, kteří vodícího psa mají ve vlastnictví a psi jsou součástí jejich každodenního života. Tyto rozhovory byly doplněny o vyprávění jedné nevidomé paní, která má ve vlastnictví vodícího psa, ale celého rozhovoru se neúčastnila a také o pár informací, které jsem získala během navštěvování střediska, kde rozhovory probíhaly.

V neposlední řadě využiji také některé teoretické a metodologické postupy, které navrhuje Latour a které stojí na předpokladu aktérství heterogenních sítí a asociací mezi lidskými a nelidskými aktéry. Díky Latourovskému konceptu se tak mohu vypořádat s problémem, který vzniká při dichotomickém dělení skutečnosti na přírodu a společnost.

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Pojetí psa v multi - species ethnography

Donna Haraway svým textem podnítila vznik mnoha dalších prací, které se zabývají ustanovením vztahu mezi člověkem a zvířetem. Tento typ výzkumů, zabývajících se mezidruhovými vztahy, může být pro sociologii problematický. Na tuto skutečnost upozorňuje autorka Ivana Hejhalová (2004). Ve své práci tvrdí, že samotné sociologické uchopení psa je problémem z důvodu toho, že koncepty a pojmy běžně užívané v sociologii, se mohou stát diskutabilními a zavrhovými, pokud je použijeme na psa. Protože se sociologie zabývá lidmi, jsou její nástroje analýzy uzpůsobeny společnosti spíše nežli přírodě. (Hejhalová 2004, s. 97) Podle Hejhalové je však možné přítomnost psa (i dalších mimolidských aktérů) v sociologii legitimizovat už jen tím, že pro ni je pes prostředkem studia lidských institucí a představ, navíc je hybatelem lidské komunikace a to i když je fyzicky nepřítomen. Psi jsou podle ní přijímateli kulturně specifických hodnot, jsou bráni jako plnohodnotní členové rodiny, mají přisouzené lidské vlastnosti (Hejhalová 2004, s. 98). Hejhalová sama přiznává ve svém textu „*Jak u nás vstupovali psi do sociologie*“, že příchodem jejího psa musela upravit své návyky, režim dne, své vztahy s blízkými a to vše jsou podle ní relevantní témata pro sociologii. Tvrdí, že psí svět je v naší kultuře tak běžný, že si zaslouží pozornost z jakéhokoliv aspektu a není pro něj nutno hledat ani nějaké nové metodologické postupy (Hejhalová 2004, s. 99).

Navíc nedávný nárůst výzkumů, jako například „*Co-being and intra-action in horse–human relationship*“ a podobné, které se zaměřují na přírodně-kulturní praktiky a lidsko – zvířecí vztahy, poukazují na změnu západní kulturní tradice založené na vnímání přírody a kultury jako protikladů (Maurstad a Davis 2013, s. 323). Konkrétně tato práce je zaměřená na vztah mezi koněm a jeho jezdce a popisuje každodenní zkušenosti a pravidla, která utvářejí jejich vztah. (Maurstad a Davis 2013, s. 322) Práce rozklíčovala tři základní oblasti, které jsou konstitutivní pro

vztah mezi jezdcem a koněm. První oblastí je souhra založená na „vzájemnosti“. Tento aspekt je v práci vysvětlen jako situace, kdy se propojí dvě těla do dokonalé souhry. Toto propojení stírá rozdíly mezi tělem koně a tělem jezdce.

Druhou oblastí soužití je závazek mezi dvěma individui, zahrnující okamžiky kdy jezdec ovládá tělo koně a manipuluje s ním, nebo se s ním setkává a vnímá jej jako subjekt. V tomto bodě se ukazuje budování vzájemné důvěry. Navíc k tomu, aby jezdec mohl vnímat svého koně jako subjekt, je nutné připustit, že má schopnost individuálního rozhodování.

A třetí klíčovou oblastí je proces „učení se“ být s tím druhým a vzájemná adaptace, která je založená na formulaci vlastních subjektivit pro vznik jedné subjektivity oběma společně. (Maurstad a Davis 2013, s. 324)

Navíc se ukazuje, že samotní jezdci jednají a mluví v přírodně-kulturních termínech a uvědomují si jak zvířecí, tak socio-kulturní stránku svého zvířecího partnera. Upravují své chování v přítomnosti zvířete (soustředí se na to, jak na koně nasednout, aby mu neublížili, nemávají prudce rukama a podobně). Při cvičení se pak zaměřují na relax a pohodu svého koně, jednají s ním s trpělivostí a ochotou, promýšlejí své jednání a předpokládané reakce a podobně (Maurstad a Davis 2013, s. 325). Jezdci však, jak se ukázalo, neupravují pouze svoje jednání, ale celkově i charakter. Jsou více citliví, vyspělejší, vyvíjí se i vztah mezi nimi a jejich koňmi. Během života udělá většinou kůň ze svého jezdce „lepšího člověka“ (Maurstad a Davis 2013, s. 327)

Stejně tak se ukazuje, že velikou součástí souhry mezi jezdcem a koněm je jejich komunikace skrze těla pomocí souboru signálů a znaků (Maurstad a Davis 2013, s. 326). Brandt (2004) tento způsob komunikace označuje jako takzvaný třetí jazyk a říká, že koně jsou partneři, kteří komunikují svojí subjektivitu svým lidským společníkům skrze proces učení se třetího jazyka (Brandt 2004, s. 07 cit in. Maurstad a Davis 2013, s. 326). Z koně a jezdce se nakonec stává jeden. V podstatě je tento vztah popisován jako „kentaur“. Jedna z respondentek tohoto výzkumu popisuje

kentaura tak, že cítí každý pohyb svého koně včetně pocitů, když se ten kůň něčeho bojí nebo se naopak cítí dobře. (Maurstad a Davis 2013, s. 327)

Autorky této práce popsaly vztah mezi člověkem a jezdcem jako jakéhosi kentaura, jako agregát či asociaci. Nicméně z toho vyplývá několik teoretických a i metodologických problémů, jejichž popis v českém prostředí nabídl Petr Kouřil (2003). Ten se zabýval problematikou kompetencí zvířat ve společnosti a ve své práci „*Identita psů, symbolické prostory a hranice*“ tvrdí, že pes patří do společnosti lidí, ale jeho zařazení je problematické, protože je souběžně vnímán i jako produkt přírody. Je řazen mezi zvířata, ale svojí každodenností je spíše podobný člověku. (Kouřil 2003, s. 132). Z hlediska sociologie lze podle Kouřila psa chápat jako společenskou formu identity podílející se na reprodukci objektivních sociálních struktur, která není chápána jen jako produkt lidské kultury, ale i jako aktivní konstituent reality. Pes může být považován za jeden z důkazů nedokonalosti duality přírody a kultury, jelikož nemá v tomto řádu svojí pevnou pozici. (Kouřil 2003, s. 132-133)

Podle Kouřila je možné opozice přírody a kultury specifikovat jako ontologická paradigmata. Paradigma přirozené staví na tom, že pes má přirozené instinkty, je autentický, lze u něj nacházet, stejně jako u ostatních zvířat, agresi, lásku a podobně. Jeho přirozenost je tedy chápána jako určitá forma nekultivovanosti. Přirozený pes neumí jednat morálně, proto je také proces jeho enkulturace převážně zaměřen na tlumení jeho vrozených reakcí. U umělého paradigmatu lze vycházet z historické stránky psa, neboli reflektovat, jak dlouho už žije „po boku“ člověka a že je možná jeho výchova nebo výcvik. (Kouřil 2003, s. 134-136)

Přechod přes hranici příroda - kultura neodkazuje jen k samotné symbolické události přesunu, ale upozorňuje také na existenci dvou odlišných prostorů. Takže překročení hranic sice zviditelňuje existenci tohoto řádu, na druhou stranu je ale také zvýznamněn ten, kdo hranici překročil. Důkazem takového přechodu u psa je změna paradigmatu

z přirozeného na umělé tím, že například projeví známky učenlivosti plněním rozkazů svého pána – naučená reakce. V tomto přechodu do umělého paradigmatu si ale pes neopouští svojí přirozenou povahu „bytí“ (byl by považován za apatického/zkaženého), nýbrž přijímá jednání vhodné pro dané paradigma a je považován za vychovaného (Kouřil 2003, s. 137)

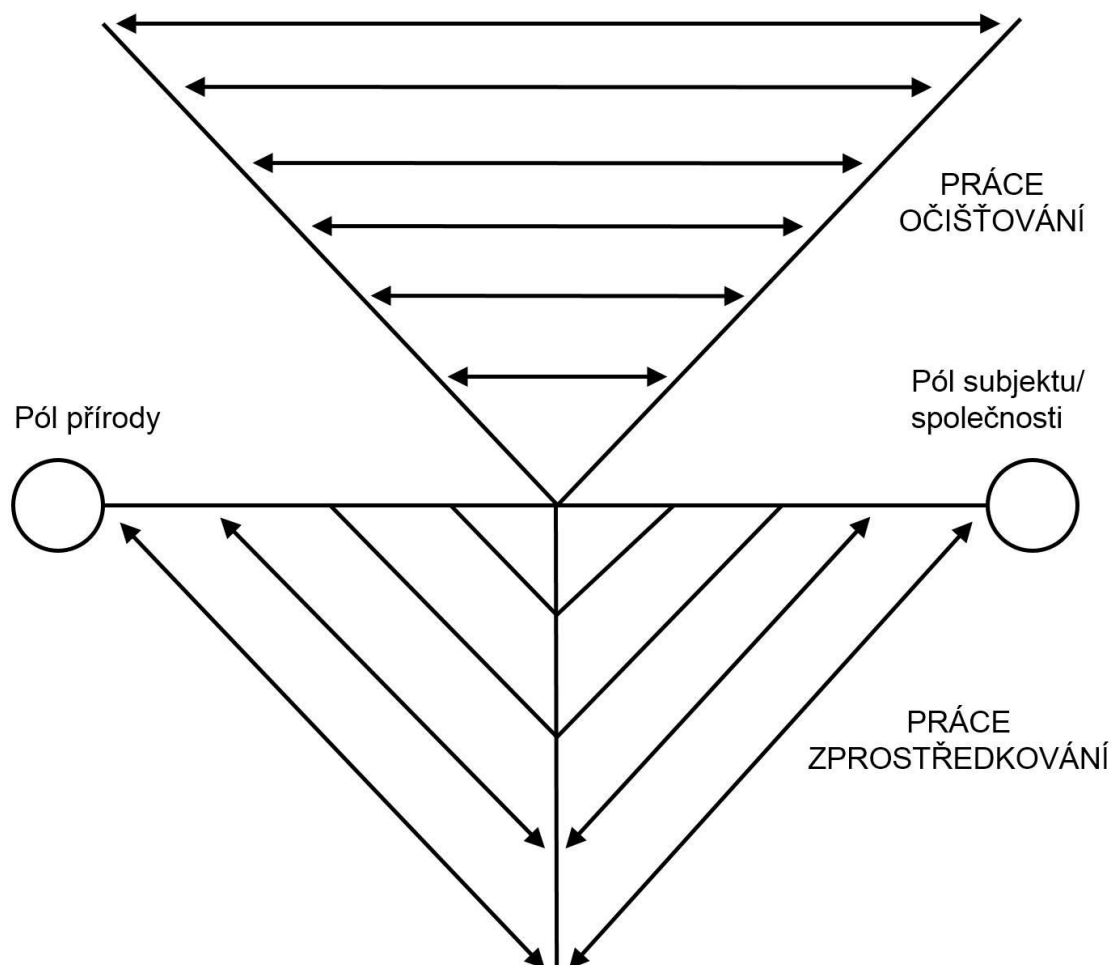
Kromě samotné identity musíme psovi přiznat také schopnost sebeidentifikace. Nejen, že mu jeho status umožňuje nacházet se v obou sférách, ale je schopný rozlišovat prostory, mezi nimiž přechází. Není tedy pouhým artefaktem, ale při zkoumání společnosti je nutné jej brát jako sociálního aktéra a konstituenta sociálních vztahů (Kouřil 2003, s. 144).

Problematika mezidruhových vztahů není vůbec ničím novým a neobvyklým. Samozřejmě toto téma otevírá několik problémů, které naznačil Kouřil (2003) a které souvisejí s existencí metateoretického konceptu, který dělí společnost na dvě navzájem se vylučující entity příroda a společnost. Podstatnou chybou je už to, že setkáme-li se s hybridem, oddělíme jeho věcnou komponentu od jeho sociální komponenty a zkoumáme je zvlášť. Podstatu tohoto problému ukázal Latour ve svém eseji *Nikdy jsme nebyli moderní*.

2.2 Princip metateoretického konceptu

Podle Latoura je možné se zabývat hybridy v případě, že si uvědomíme zákeřnost metateoretického konceptu stojícího na univerzálním rozdělení přírody a kultury, v němž dochází k vymezování jasných rozdílů mezi přírodou a společností, mezi materiálním a nemateriálním či mezi lidským a nelidským. Latour tento koncept nazval Ústava. Ta dělí skutečnost na dvě protichůdné sféry. Na jedné straně stojí lidmi vytvořená, proměnlivá společnost mající svá pravidla, na druhé pak vnější svět přírody mající své neměnné zákonitosti. Díky tomuto rozdělení jsme zvyklí klasifikovat jevy a řadit je do jedné z těchto dvou kategorií (pes = příroda, člověk = společnost). Latour tento princip, který je možné vidět

v horní polovině grafu č. 1, nazývá „očišťováním“. Ústava se tedy stává očišťujícím mechanismem, který určuje rozdíl mezi přírodou a společností.

Graf č. 1 – práce očišťování/ zprostředkování (Zpracováno podle Latour 2003, s. 77)

Je však třeba si uvědomit, že svět kolem nás je naopak utvářen prostřednictvím míšení, hybridizace, kdy na „scénu“ vstupují jak lidské, tak nelidské prvky a jejich vzájemnými spojeními vzniká skutečnost, ve které žijeme a která je plná hybridů viz graf č. 1 - spodní polovina (Latour 2003, s. 26-29).

Nicméně hlavním nedostatkem vědy je podle Latoura skutečnost, že není schopná uchopit proces „překladu“, který podmiňuje vznik těchto hybridů, které nelze zařadit ani do jedné ze sfér přírody či společnosti (Latour 2003, s. 23). Je totiž nutné si uvědomit, že zde vznikají určité paradoxy, jejichž existence je viditelná právě díky hybridům. Mezi tyto

paradoxy patří například to, že příroda, s předpokládanými autonomními zákony, je konstruována v lidmi utvořených laboratořích. Nebo že se může lidmi utvořený produkt „společnost“ vymanit z kontroly a je jim přisouzen autonomní, na člověku nezávislý status. (Latour 2003, s. 51)

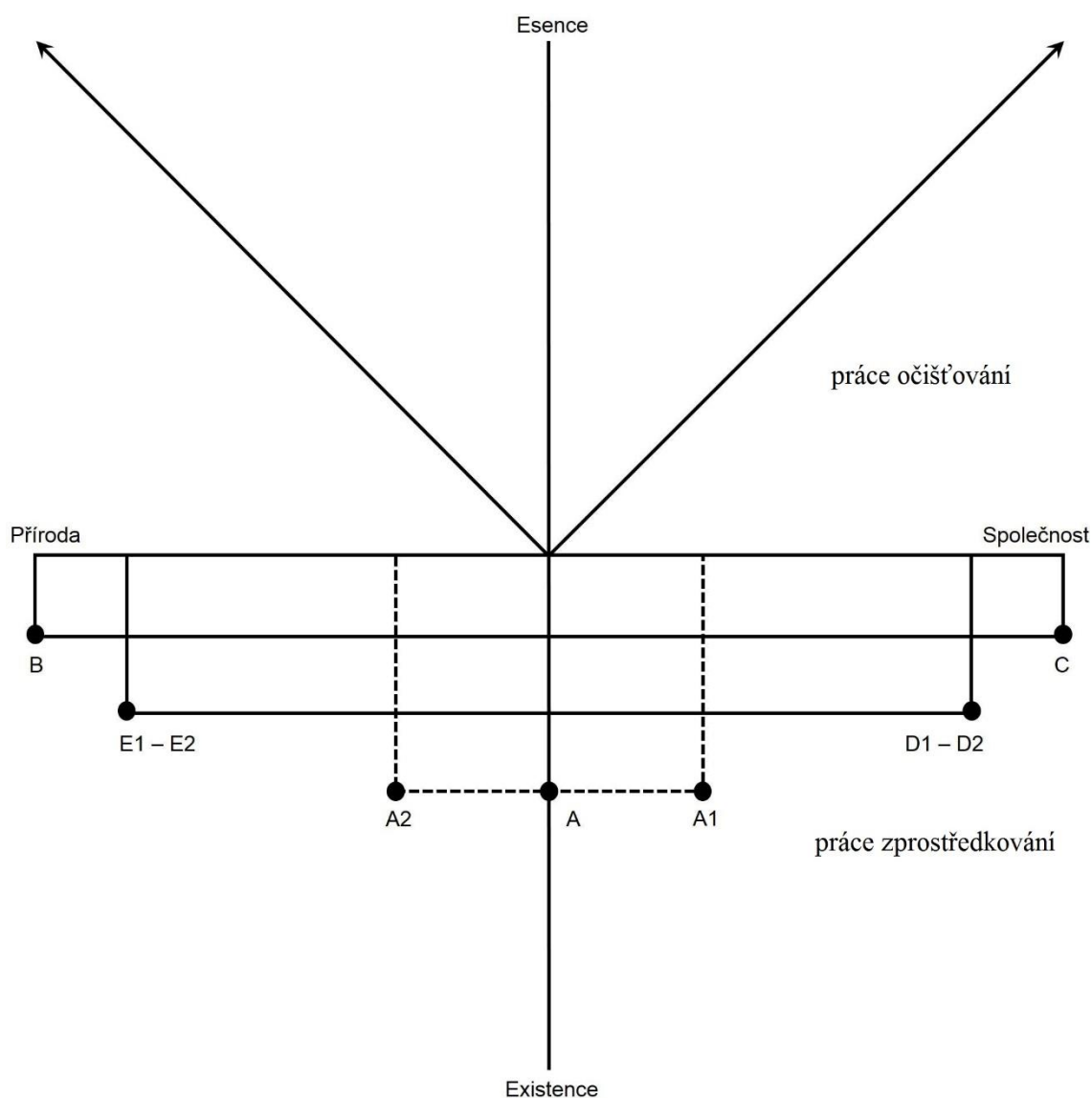
V tomto smyslu je právě vodící pes hybridem. Nelze jej zařadit ani do přírody a ani do společnosti. Dochází u něj k procesu překladu, který je doprovázen mnoha „zprostředkovateli“, (jako v tomto případě například cvičitel, člověk, který má chov, člověk který si vezme psa do předvýchovy před výcvikem a další). Díky těmto zprostředkovatelům, pak dochází ke vzniku velmi komplikované a velmi heterogenní sítě, podílející se ve svém důsledku na ustanovování vztahu mezi nevidomým a vodícím psem. V tomto smyslu ve vztahu k cíli práce je mým záměrem zjistit za prvé, jak se ze psa (příroda) stane slepecký pes (společnost) a jakou síť zprostředkovatelů tento proces vytváří a za druhé zjistit, jak slepec a vodící pes jednají, jak určují hranice svých subjektivit a vytvářejí jednu společnou subjektivitu (agregát).

Pro Latoura je řešením tohoto nedostatku (přehlížení hybridů) hledat inspiraci v některých antropologických postupech, jelikož v nich nenacházíme žádné rozlišení mezi přírodou a společností. Používají je totiž jako oblasti, které by měly být vysvětleny ukazováním vzájemných souvislostí, které Latour nazval asociacemi (Latour 2003, s. 17-18). Takovou asociací je nejen vztah mezi člověkem a zvířetem, ale také jsou to asociace, které umožňují samotný výcvik toho psa.

2.3 Ontologie s proměnlivou geometrií

Hybridi jsou očištěním rozdělení na dvě ontologicky odlišné sféry, sféru lidí a sféru ne-lidských jsoucen. Vezmeme-li přírodu a společnost pouze jako orientační body, budeme mít ve středu této linie nesčetné množství kombinací přírody a společnosti. Jestliže máme horizontální linii „od přírody ke společnosti“, pak vertikální linie je podle Latoura gradient zachytávající stabilitu entit „od existence k esenci“. Podle Latoura není možné odhalit esenci, odhalit se dá pouze na základě jednání v existenci.

Stupeň stability je pak stejně důležitý jako umístění na linii od přírody ke společnosti. (Latour 2003, s. 114). V tomto smyslu je každý zprostředkovatel činitelem ovlivňujícím umístění objektu/subjektu jak na horizontální, tak i na vertikální linii, z čehož vyplývá, že neexistuje pouze jeden „pes“ ale je jich celé množství a jejich umístění se proměňuje v závislosti na povaze zprostředkovatelů, jak je znázorněno na následujícím grafu číslo 2.

Graf č. 2 – Geometrie s proměnlivou ontologií (Zpracováno podle Latour 2003, s. 114)

Na tomto grafu můžeme vidět vertikální linii od esence k existenci a horizontální linii od přírody ke společnosti. Pokud bod „A“ vnímáme jako

výsledný agregát, ve kterém se stírají rozdíly mezi společnostmi a přírodou, pak bod „B“ znázorňuje psa jako biologický druh, poháněný pudy a instinkty a bod „C“ znázorňuje psa jako kulturní reprezentaci („počasí pod psa“, „dělá psí kusy“). Body „D“ a „E“ znázorňují psa ve výcviku, přičemž bod „E“ inklinuje ke sféře přírody proto, že daný pes má určité vlastnosti a charakteristiky, které nejsou slučitelné s výcvikem. Mohou to být fyzické predispozice, ale také psychická neschopnost dokončit výcvik. Tento bod je rozdělen do podkategorií „E1“ a „E2“ z toho důvodu, že existuje více důvodů, které brání ve výcviku daného psa. Bod „D“ má shodné podkategorie „D1“, který znázorňuje aspekty určující schopnosti a predispozice daného psa k úspěšnému dokončení výcviku. Nakonec i bod „A“ musím rozdělit na „A1“ a „A2“ které odkazují k míře autonomie daného psa. Buď se pes blíží k „A2“ neboť je schopen autonomně rozhodovat, nebo je spíše u „A1“ a to odkazuje k podřízenosti svému majiteli. V tomto grafu je znatelné, že se utvářejí vztahy a souvislosti mezi lidmi i nelidskými jsoucný na základě mnoha aspektů, musí se ale zdůvodnit i jejich perspektivy. Při utváření vztahů v bodech tohoto grafu dochází vždy ke kombinaci dvou principů – fyzikality a niternosti. Odlišnosti mezi těmito principy, nebo naopak jejich sdílení dvěma entitami vedou ke čtyřem způsobům identifikace mezi „já“ a druhými. Tyto způsoby popisuje ve své práci Descola¹ a jsou vždy závislé na perspektivě.

2.4 Čtyři způsoby identifikace

Myšlenka perspektivismu, která je určující pro pochopení způsobů identifikace tak, jak je popsal Descola, vychází z předpokladu, že svět je obýván bytostmi, které mají povahu lidskou i nelidskou a tyto bytosti různě vnímají sebe i ostatní, mají různé úhly pohledu, různé perspektivy. Způsob, jakým lidé vnímají zvířata a jiné subjektivity obývající tento svět – bohové,

¹ Phillippe Descola je francouzský antropolog známý hlavně pro svoji etnografickou studii Amazonské komunity zvané Achuar. Během týdenních seminářů a po dobu mnoha let, on vyvinul nový přístup k srovnávací antropologii na základě vztahu mezi lidmi a nelidskými jsoucný. (Descola 2015)

duchové, mrtví, květiny a podobně – se nesmírně liší od způsobu, jakým tyto formy bytí vnímají lidi a sebe sama (Viveiros de Castro ²2012, s. 45-47). Podle perspektivismu totiž každá bytost vnímá sebe sama jako lidskou a ostatní soudí podle hierarchické dichotomie predátor-kořist. Každá bytost tedy vnímá sebe sama jako člověka – jako jednající subjekt, protože sdílí stejnou niternost a liší se jen tělo. Typicky je stav takový, že lidi vidí lidi jako lidi a zvířata vidí zvířata jako zvířata, nicméně zvířata (jako predátoři) a duchové vidí lidi jako zvířata (jako kořist) ve stejném rozsahu zvířata (jako kořist) vidí lidi jako duchy nebo jako zvířata (jako predátory). Zvířata a duchové tedy vidí sebe sama jako lidi – vnímají se jako antropomorfní stvoření, která jsou ve svých vlastních domovech nebo vesnicích a mají zažité své vlastní zvyky a charakteristiky ve formě kultury – vnímají své jídlo jako lidské, své tělesné atributy jako dekorace nebo kulturní nástroje, považují sociální systém za organizovaný stejně, jako jsou organizované lidské instituce (Viveiros de Castro 2012, s. 47-48). Proto tedy existují podle Descoli čtyři způsoby identifikace, kterými subjekt odlišuje „já“ od „druhých“ vždy v závislosti na tom, zda vnímá fyzikalitu a niternost jako sdílenou, nebo odlišnou. „Niternost“ si lze představit jako duši, mysl nebo subjektivitu, kdežto „fyzikalita“ odkazuje k fyzickým znakům a vnějším vzhledu, neboli k tělu. Mezi tyto způsoby identifikace patří analogismus, naturalismus, totemismus a animismus. Descola tvrdí, že každý má jeden z těchto přístupů jako svůj dominantní, ale to neznamená, že jsou neslučitelné. Mohou se u nás objevovat i ty další. (Descola 2006, s. 138-141)

Analogismus, jeden ze způsobů identifikace, pracuje s předpokladem, že lidé, věci, jevy apod. nesdílí žádné společné vlastnosti, tudíž se jedná o systém singularit. Aby bylo možné svět propojit, je nutné navázat vztahy, které vychází z analogie (Descola, 2012/2013, odst. 18). Analogismus je vlastně předpoklad, že mezi dvěma entitami jsou jasné

² Eduardo Viveiros de Castro je brazilský antropolog a Professor na Museu Nacional – UFRJ v Rio de Janeiro. (Viveiros de Castro 2015)

rozdíly (například, že jedna entita je klasifikovaná jako sféra přírody a druhá jako sféra společnosti). Analogismus ve vztahu „člověk – zvíře“ znamená, že člověk hledá společné „lidské“ vlastnosti u svého společníka a tím propojuje zdánlivě nespojitelné entity. Oproti tomu totemismus je v podstatě opak analogismu. Je založený na předpokladu, že fyzické znaky, i niternost se shodují. Descola jako příklad tohoto uvažování uvádí Australce, kteří zastávají názor, že členové jednoho totemického celku (lidští i nelidští) odvozují svůj původ od společného základu, který předurčuje vlastnosti a charakteristiky všem členům společné (Descola, 2006, s. 142-143; 2012/2013, odst. 16-17). Totemismus tedy stojí na hledání znaků, na jejichž základě jsou entity považovány za stejné. Lze například předpokládat, všichni labradoři budou mít společné rysy, chování, charakter, jelikož mají shodný znak (plemeno), tudíž všichni slepci, kteří mají labradory, o sobě budou smýšlet jako o příbuzných včetně předpokládaných stejných rysů jak u svých psů, tak i u jejich majitelů.

Dalším způsobem identifikace je podle Descoli Naturalismus. Ten pracuje s předpokladem, že je zde jedna příroda, ale mnohost kultur. Lidé a nelidská bytí tedy sdílejí tělesnost, ale liší se niterností. Nelidská bytí podle naturalismu totiž niternou část ani nemají, i když jsou jejich fyzické znaky založené na stejných principech jako lidské. To, co humans od non-humans odlišuje je tedy duše/mysl a vše, co označujeme pojmem kultura (Descola, 2006, s. 144). Příkladem naturalismu není nic jiného, než lidská společnost vytvářející normy a hodnoty v kontrastu s přírodou plnou non-humans (zvířata, duchové...). Poslední dobou však toto uzavření opadá a lidé začínají zvířecí společnosti brát na zřetel (Descola, 2006, s. 146), což je vidět například na proměně občanského zákoníku, kterou jsem reflektovala v úvodu své práce a která odkazuje k relevantnosti lidsko – zvířecích vztahů jako sociologického tématu. Lidé totiž už tak striktně zvířata od své společnosti neoddělují. Předpokladem je, že lidé už psi nevnímají a nechápou úplně jako zvířata, ale berou je za součást své společnosti, tudíž jejich místo v klasifikaci humans a non-humans patří někde mezi tyto mezní body. (Descola, 2006, s. 146). Nakonec

animismus, který je opakem naturalismu, je založený na předpokladu sdílené niternosti, ale odlišných fyzikálních znacích. Stejně druhy niternosti umožňují, aby mezi sebou odlišné entity vytvářely stejné vztahy, jako jsou ty lidské i s příslušnými emocemi. Non-humans sebe sama vnímají jako humans. Znamená to také, že sociální struktury nelidských entit budou shodné s lidskými – bydlení, společenské uspořádání, příbuzenská pravidla a podobně (Descola, 2006, s. 139-142).

Nyní bych ráda ukázala, jak se tyto čtyři způsoby identifikace zastupují, vyměňují a prolínají v závislosti na tom, kde se daný pes nachází, proto se znovu vrátím ke grafu číslo 2. Pokud se zaměříme na krajní body „B“ a „C“ je zde patrný naturalismus poukazující na nesmiřitelné rozdíly mezi přírodou a které jsou tak nesouměřitelné, že se tyto sféry nikdy v žádném bodě nesetkají. Nicméně ve chvíli, kdy se dostaneme k bodům „D“ a „E“, přejdeme v totemismus a analogismus neboť v bodě „D“ je rozdělený na „D1“ odkazující k plemenné knize kde se zdůrazňují sdílené charakteristiky určující pro vymezení plemene, nebo „D2“ značící samotný výcvik ve kterém psovi přisoudíme charakter a lidské vlastnosti a tím přejdeme v analogismus. Stejně tak v bodě „E“ máme podkategorii „E1“, která odkazuje opět k plemenu a stejně tak „E2“ popisující určité charakteristické rysy konkrétního psa, které sdílí s daným člověkem, čímž se opět střetneme s analogismem. Nakonec se dostáváme k bodu „A“, kde tyto způsoby identifikace přejdou v animismus. Zde je psovi přiznána subjektivita a vzniká agregát. V tomto bodě se stírají veškeré rozdíly mezi přírodou a společností. Nezastávám tedy názor, že volíme jeden dominantní způsob identifikace, kterým se řídíme, ale spíše se všechny prolínají v závislosti na umístění v tomto grafu a v závislosti na sítích, kterými jsou v grafu zvýrazněné body neseny. Celý výzkum pak směřoval ke zviditelnění těchto sítí.

3 METODOLOGIE

3.1 Metody sběru dat

Všechny výzkumy, které jsem četla, týkající se mezidruhových vztahů byly zaměřeny na ustanovení vztahu a vysvětlení problematiky, která tímto vztahem vzniká. Mým cílem ale není pouze popsat ze sociologické perspektivy složitý vztah člověka a zvířete, ale snažím se postihnout celý proces, který tento vztah umožňuje a zvýznamnit zprostředkovatele, kteří tento proces překlada ovlivňují. Aby bylo možné takto postihnout celý proces, bylo nutné volit několik typů respondentů, nicméně přednější je vysvětlit, proč jsem volila zrovna vodící psy. Kromě toho, že se pes obecně nachází běžně ve veřejném prostoru, má vodící pes jistá privilegia oproti psům, kteří jsou klasifikováni jako domácí mazlíčci. Tato privilegia popsal Petr Kouřil a souvisí hlavně s tím, že je jeho pohyb ve veřejném prostoru volnější (nemusí mít náhubek, vodítko) a není tolik závislý na pohybu svého lidského společníka. Z tohoto důvodu jsem volila respondenty, kteří jsou propojeni s procesem výcviku vodícího psa.

Tato práce tedy vychází ze sedmi polo-strukturovaných rozhovorů s třemi skupinami lidí (předvychovatelé (pečovatelé), cvičitelé a nevidomí klienti) vždy po dvou/třech rozhovorech z každé skupiny, což znamená, že jsem měla utvořené tři osnovy rozhovoru určené pro každou tuto konkrétní skupinu. Těchto sedm rozhovorů bylo doplněno vyprávěním jedné nevidomé o specifické zkušenosti s jejím vodícím psem, kterou mi vyprávěla poté, co jsem měla rozhovory s nevidomými již hotové a proto jsem s ní celý rozhovor nedělala. Tato konverzace se odehrávala u kávy ve volném čase a až poté mi dovolila tyto informace použít v mé práci. Také jsem využila několika poznatků, které jsem pochytila během návštěv střediska. Na konci každého rozhovoru jsem se vždy dotázala, zda je něco, co by rádi sami doplnili. To se ukázalo jako velmi přínosné. Forma polo-strukturovaných rozhovorů je jedna z nejběžnějších metod kvalitativního výzkumu a byla zvolena proto, že tazateli slouží otázky pouze jako určitý návod, který má podobu seznamu otázek nebo témat. Díky tomu tazatel

zachytí během rozhovoru hlavní body a zajistí, aby nebylo žádné z témat opomenuto. Tato forma dotazování dává tazateli možnost otázky formulovat či měnit jejich pořadí a přizpůsobit dotazování situaci. Zároveň ponechává prostor také respondentovi, který tak může celkem svobodně vyjádřit své postoje, zkušenosti apod. Jednou z hlavních výhod je dodržování více méně jednotného schématu, což usnadňuje orientaci v datech (Wildemuth 2009, s. 232-241)

Tyto tři skupiny lidí jsem volila z toho důvodu, že jsem potřebovala pokrýt zlomové body procesu překlada od štěněte až po vycvičeného vodícího psa, tudíž že jsem dělala rozhovor s lidmi, kteří mají psa jako štěně v předvýchově, abych tak mohla proces sledovat už od štěněte, s profesionálními cvičiteli, kde dochází k největším změnám v chování a přístupu psa k jeho „práci“, ale i v přístupu lidí k danému psovi a nakonec s nevidomými, se kterými poté vycvičený pes vytváří agregát. Pokrytí celého procesu mi umožnilo odhalit hlavní zprostředkovatele umožňující překlad a „vytvoření“ slepeckého psa. U nevidomých jsem se poté více zaměřila na ustavování jejich vztahu se psem, rozrušování jednotlivých subjektivit, adaptaci a sžití.

Rozhovory proběhly v listopadu 2014, všechny se uskutečnily přímo ve středisku pro výcvik vodících psů – SONS ČR v Praze v Jinonicích, se kterým mají všichni respondenti určitý vztah a které jsem poprvé navštívila na den otevřených dveří, kde jsem se seznámila se svojí první respondentkou Alicí a ta mi pomohla získat kontakt i na další možné participanty.

V průběhu listopadu jsem středisko navštívila celkem čtyřikrát a kromě rozhovorů jsem s těmito lidmi vedla i neformální konverzace, účastnila se několika cvičení se psy ve výcviku, několikrát šla na venčení, krmení, či vážení psů a měla možnost poznat vnitřní chod a řád tohoto místa i okolí. Všechny tyto zkušenosti mě obohatily a pomohly mi lépe porozumět celému procesu výcviku. Pochopila jsem také některé

překážky, se kterými se nevidomí musejí každý den vypořádávat, jako například psaní SMS nebo zvolení vhodného oblečení.

3.2 Analýza dat

Všechna tato získaná data byla anonymizována a respondenti vystupují pod pseudonymy. Nahrávky rozhovorů byly doslovně přepsány a následně důkladně pročitány ve snaze hledat spojitosti a podobnosti ve výpovědích. Snažila jsem se najít klíčové zprostředkovatele, kteří umožňují přechod ze sféry přírody do sféry společnosti/kultury a určit zlomové momenty, kdy se proměňuje pozice psa a to, jak je na něj nahlíženo. Všechny rozhovory byly kódovány pomocí programu MAXQDA 11, kde jsem nejprve rozhovory seřadila do skupin podle toho, jaké fáze výcviku se účastnili. Analýza rozhovorů se soustředila na rozklíčování základních bodů (témat), tudíž jsem rozhovory nejprve rozdělila na dílčí témata a v jejich rámci jsem pak sledovala, zprostředkovatele podílející se na vzniku a formulování vodícího psa a jakým způsobem se ustanovuje vztah včetně způsobů zohledňování subjektivity daného psa. To podle mě zahrnuje i to, jakým způsobem se mění chování člověka i psa. Kódy tedy vznikly ve vztahu k těmto aspektům. V každé skupině jsem našla podobnosti, které mi pomohli v následné interpretaci dat, jelikož se tyto lidé velmi často shodovali a navzájem doplňovali. Cílem kódování bylo přiřadit informacím atribut, který mi umožní vztáhnout se k vynesnému grafu č. 2.

3.3 Reflexe pozice výzkumníka

Během sběru dat jsem měla možnost trávit s respondenty jejich volný čas a účastnit se několika neformálních konverzací. To, že jsem s nimi navázala i jiný vztah, než respondent - výzkumnice mi v mnohém pomohlo, jelikož respondenti neměli problém se mnou mluvit i o vnitřních vztazích v rámci střediska či o konkurenčním boji během soutěží o nejlepšího vodícího psa. Tohle všechno mi pomohlo v mé snaze porozumět silnému poutu, které nevidomého k vodícímu psovi (i naopak) váže. Navíc jsem si díky přátelskému přístupu zajistila jejich zájem o možnou budoucí spolupráci. Respondenti sami přiznávali, že se necítili

jako při rozhovoru s výzkumníkem, ale spíš jako by si povídali s kamarádkou. U rozhovoru s pečovateli a nevidomými byli přítomni i psi (ať už štěňata v předvýchově, nebo vycvičení vodící psi), což ve mně z počátku vyvolávalo obavy z narušení kontinuity rozhovoru. Naopak jsem ale docílila toho, že jsem mohla pozorovat rozdíly, které proces výcviku přinesl přímo na vlastní oči. Jediné, co musím podotknout je to, že díky přátelskému postoji k respondentům a uvolněné atmosféře během rozhovoru byly někdy výpovědi spontánní a sklouzávali spíše k běžné konverzaci. Dělal mi problém je korigovat, tudíž trvaly některé výpovědi déle, než bylo nutné a měla jsem drobné obtíže držet se připravených otázek. Na druhou stranu se kolikrát stalo, že otázek nebylo ani třeba a přesto jsem se dozvěděla vše, co bylo potřeba.

4 EMPIRICKÁ ČÁST

4.1 Vznik slepeckého psa

4.1.1 Podmínky pro přijetí k výcviku – selekce v krocích

Aby mohl pes, jakožto součást sféry přírody, vykonávat funkci vodícího psa, musí splňovat některá předem daná kritéria, kterými jsou například: fyzická zdatnost, jistá povaha a charakter. Aby bylo možné proces popsat, je nutné začít už od štěněte. Středisko, ve kterém jsem dělala svůj výzkum, má vlastní chov, který zaručuje „vhodná“ štěňata a jak jsem se dozvěděla, tento postup není nikterak výjimečný.

„...většinou při správné volbě cvičení by měli pocházet z vlastního služebního chovu, protože určitě vzhledem k tomu, že právě na tu povahu je ten pes hodně náročnej, tak z toho důvodu jsou kladeny podmínky...nebo prostě je to pak plus, když jsou z vlastního chovu. My třeba máme tady ve středisku vlastní chov, kdy Ti chovný psi i chovné feny pochází z Mezinárodní federace vodících psů, kde se tomu věnujou už několik desítek let.“ (Kateřina, cvičitelka)

Vlastní chov je výhodou hlavně z toho důvodu, že má středisko tato štěňata už prověřená několikaletými zkušenostmi a předpokládá se, že tyto fyzické i psychické rysy bude možné najít i u dalších štěňat z tohoto chovu. Dalším bodem naší diskuze bylo to, odkud psi, kteří jsou vhodní pro výcvik, pocházejí, dozvěděla jsem se, že už zde se mi otevírá široká síť chovných stanic.

„Původně pocházejí z Ameriky, Austrálie, Anglie, z Mezinárodní federace vodících psů, respektive takhle federace nám pomohla sehnat ty chovné feny, pak máme umělé sperma od vodících psů/samců od téhle linie z Ameriky a pak máme vlastně jejich potomky a teď aktuálně jsme domluvili, že zhruba za rok, za dva bychom měli mít fenu zlatého retrívra z Anglie, protože jsme teď byly v Anglii v chovném centru v národním.“ (Kateřina, cvičitelka)

Nejen, že má středisko vybrané chovy, ale také vhodná plemena jsou předem určená, jelikož se předpokládají jisté vlastnosti všem členům daného plemena stejné. Slečna Kateřina mi řekla, že tito psi musejí být klidní a vyrovnaní a nejvhodnější plemena mi vyjmenovala následujícím způsobem:

„Tak určitě je to Labradorský retrívr, ten je světově nejpoužívanější, pak se cvičej zlatí retrívři, kříženci těchto dvou plemen, což když se podaří, to jsou nejvhodnější vodící psi a okrajově třeba pak němečtí ovčáci, to jsou nejhlavnější plemena.“ (Kateřina, cvičitelka)

To, že středisko využívá předem zvolené chovy a určená plemena, značně omezuje množství psů, kteří mohou být vycvičeni. Tím ale podmínky, které musí takový pes splňovat, zdaleka nekončí.

„...Jde o to, aby ten pes byl dá se říct spíš klidnější než energetičtější, aby byl samozřejmě přátelskej, neagresivní a taky nebázlivý, takže v podstatě toho vyrovnaného temperamentu dá se říct, protože to nemůže být zas nějak utlumený zvíře, musí to být samozřejmě živé zvíře, které tu svoji práci má rádo no a pak samozřejmě to taky musí být pes, jak to říct, dostatečně rozhodný na to, aby dokázal vyhodnotit situaci a rozhodl, jak jí vyřešit, takže například já nevím vyvést z nepřehledný situace nebo prostě aby sám rozhodl kudy se má jít, ale i zároveň dost submisivní, aby poslouchal člověka, kterej není kynologicky zkušený a kterej nad ním nemá takovou kontrolu.“ (Kateřina, cvičitelka)

Je samozřejmě nutné, aby měl pes určený pro výcvik nejen vhodnou povahu, ale také, aby měl v pořádku lékařské prohlídky, kterých je poměrně vysoký počet a které mohou ovlivnit jeho šance stát se vodícím psem. Tyto prohlídky mi cvičitelka Eva vyjmenovala následujícím způsobem:

„Je kompletní vyšetření trusu a krve v roce, máme rentgeny koltů a kyčlí, pak oční pozadí a vyšetření srdce. To srdce se dělá vlastně už v půl roce, protože ty vady jsou dost časté, takže je lepší popřípadě rovnou pejska vyřadit.“ (Eva, cvičitelka)

Již zde jsem nemohla přehlédnout skutečnost, že počet psů, kteří mohou být vycvičeni a jsou pro výcvik vhodní, není příliš a to jsou teprve podmínky, které musí pes splňovat, aby mohl vůbec začít s výcvikem. Navíc, jak jsem se dozvěděla od svých respondentů, někteří psi jsou vyřazeni i v pozdější fázi výcviku a to například ke konci výcviku, kdy pes nezvládne nápor a odpovědnost, která je mu předána (odpovědnost, o které zde mluvím, odkazuje k tomu, že pes musí být schopen jednat, když je to po něm žádáno, takže se předpokládá, že bude mít vlastní individuální subjektivitu a autonomní schopnost rozhodování).

„Rozhodně. Jednak to vyřazování začíná už třeba v předvýchově, kde vidíme, že to zvíře je velice temperamentní nebo agresivní, pak další vyřazování samozřejmě ze zdravotního hlediska no a pak během výcviku u toho cvičitele. Většina psů by se měla vyřadit do dvou měsíců, to by bylo ideální, protože i pro středisko je to potom co nejmenší finanční ztráta, nicméně může se stát, že se samozřejmě vyřadí i později nebo dokonce až úplně na konci výcviku, i když by se to stávat nemělo, ale někdy se stane, protože ta zodpovědnost tomu psovi se předává...sice částečně postupně, ale nejvíc až ke konci a jsou třeba jemní psi, kteří to nevydýchají a můžou se psychicky zhroutit jo. Takže samozřejmě to závisí na práci cvičitele, kterej by to měl poznat zavčas, ale občas se stane, aniž by se to poznalo dřív, aniž by jevil předtím známky hroucení.“ (Kateřina, cvičitelka)

Tyto prohlídky, které musí pes projít, probíhají do 1 roku života psa, v době, kdy je v předvýchově, což je program, ve kterém si pečovatel/ka na 10 měsíců osvojí psa a vycvičí ho k „základům poslušnosti“ tak, jak to středisko vyžaduje a poté jej v době, kdy je pes rok starý, předá pro výcvik. Tuto fázi by měl projít každý pes, který je určený pro vycvičení. „...vlastně středisko jde tou cestou, že má vlastní odchovy s předvýchovou speciální, kterou hlídáme a je to...takhle to vlastně dělají ve světě všechny školy psů.“ (Kateřina, cvičitelka). Kromě toho, že se zde pes naučí základům, zajišťuje program předvýchovy také pojitko mezi střediskem a psem v době, kdy je na výcvik ještě příliš mladý. V tomto období je cílem hlavně naučit psa základům poslušnosti. Při rozhovorech s respondenty jsem si všimla, že při

popisování toho, jak psa cvičí, mají tendence odlišovat jej od „běžného psa“, což ve mně vyvolává pocit, že si sami uvědomují, že vodící pes není pouze zvíře a navíc jej nevědomky svojí interpretací posouvají v hierarchii výš, než „běžné psy“, jako je tomu například u slečny Soňi, která svého domácího psa označila za „malého pudlíka“, to však neodkazuje k plemenu.

„Já jsem si svého pejska jakoby taky cvičila, to co potřebovala umět, co já jsem po ní chtěla, ale tenhle pes potřebuje umět úplně něco jinýho, než bych potřebovala já, takže učíme jiný věci a v tom je to jiný no. Já s tím svým malým pudlíkem jsem nikdy nepotřebovala, aby mi chodila přímo u nohy, i když ona chodila automaticky, ale tuhle to musím všechno naučit.“
(Soňa, pečovatelka)

„Učíme základní poslušnost, čistotu, běžný dopravní prostředky, i ty neběžný (smích)...já to řeknu hloupě jo, ale ignorovat lidi a soustu zbytečných vjemů, které by ho při té práci rozptylovaly. Klasickéj pes...tam je to jedno, jestli si ho dítě pohladí a tak, že jo. To se Aron musí odnaučit.“
(Jana, pečovatelka)

Jak jsem se dozvěděla, během této fáze se štěně pravidelně dostává do střediska, kde bude později vycvičen a to hlavně na takzvané „štěněčí srazy“, kde nejen, že se setkává s ostatními psy, ale také je zde kontrolováno, jestli jeho příprava probíhá správně a je schopen výcviku. V tomto bodě je už zřejmé, jak jsou jednotlivé fáze výcviku propojené. (viz graf č. 2) a každá z těchto fází uvaluje či zdůrazňuje u psa jiné vlastnosti.

Propojenost jednotlivých fází výcviku odkazuje k tomu, že zprostředkovatelé jsou ti, kdož umožňují tento proces, kdy se ukazuje, jaké vlastnosti jsou na psa uvalovány. Kromě těchto schůzek je středisko zainteresováno také do toho, aby štěně mělo veškeré podmínky pro zdravý růst zajištěné.

„Zatím sme byli na jednej schůzce treningovej a na druhej už po nás chtěj chůzi u nohy, základní povely u nohy a tak. A mám pocit, že na další

budou chtít podávání věcí a pak už mě nic nenapadá, ale určitě tam bude spousta věcí.“ (Soňa, pečovatelka)

Již v této fázi, kdy je pes ještě nevytvořený štěně se pečovatelky zmiňují o tom, že musely změnit své návyky a jednání a přizpůsobit je soužití se psem určeným pro vycvičení na vodícího psa.

„...Sem musela změnit chování. Třeba máme s přítelem věčně bordel v pokoji. Všechno se válí na zemi nebo na nízkých stolečcích. To nejde. Ted' už dáváme nahoru i smeták a lopatku. Vyhodit něco do koše, to je ohromnej malér, protože ta hned ví, co se to tam nachází. No prostě úplně všechno, hlavně to, že...se musí taky chodit pravidelně po čtyřech hodinách ven a tak no.“ (Soňa, pečovatelka)

U slečny Soni jsem si všimla jedné, celkem atypické skutečnosti a tím je to, že užívá tzv. „mateřský plurál“, což je obvyklé u matek při jejich komunikaci s dětmi. Takže tím, že slečna Soňa použila spojení jako „*prostě NÁM řekli, piškotujte co to jde tak teda piškotujem*“ a podobně tedy odkazuje k tomu, že Suki (psa) vnímá jinak, než jen jako zvíře.

„...Já se to teda snažím trošku mírnit a spíš jí i drezurovat tím vodítkem, i když bych jí jakoby trestat neměla a mám jí jen motivovat. Prostě nám řekli piškotujte co to jde, tak teda piškotujem, máme plný kapsy a rozlámaný piškoty v nich. Jenže někdy se stane, že máme průjem, doktor nám dá dietu, nedostáváme piškoty a pak nic neumíme.“ (Soňa, pečovatelka)

Po dovršení jednoho roku života končí etapa předvýchovy a ti psi, kteří jsou vhodní pro výcvik, jsou předáni do střediska.

krok 1.	vlastní chov	předpokládané rysy štěňat
krok 2.	síť získaných psů	jistota kvalitního chovu
krok 3.	vhodná plemena	Vlastnosti stejné u všech psů daného plemene
krok 4.	fyzická zdatnost	fyzické vady znamenají vyřazení
krok 5.	předvýchova	ověření schopností psa
krok 6.	štěněcí srazy	změna pohlížení na daného psa

Tabulka č. 1 – Selektce psa v krocích

Tuto část analýzy lze rozdělit na dílčí kroky, které vedou k selekci psů vhodných pro výcvik. Prvním krokem je vlastní chov, který má středisko hlavně z toho důvodu, že předpokládá, že štěňata ze stejného chovu budou mít stejné fyzické a psychické rysy. Aby byla zajištěna kvalita psů, jsou původní psi a feny z celé sítě oblastí, které se chovu věnují. V těchto chovech si středisko vybírá konkrétní plemena, u kterých se předpokládají vlastnosti vhodné pro vodícího psa. Tyto vlastnosti jsou považovány za společný základ tohoto plemene skrze aplikaci způsobu identifikace zvaného totemismus. Tímto krokem ale selekce zdaleka nekončí, protože dalším atributem vhodného psa je i jeho fyzická zdatnost. Pokud pes fyzickými testy projde, přichází na řadu jeho předvýchova, která slouží hlavně k tomu, aby projevil své schopnosti v procesu socializace a učení se poslušnosti. V této chvíli se pohled na psa mění z biologického zvířete poháněného pudy, na které je pohlíženo skrze naturalismus, na psa, který je schopen přistoupit k výcviku a projít procesem akulturace. Tento posun reflektuje například slečna Soňa, která v souvislosti s povídáním o psovi, kterého má v předvýchově, používala mateřský plurál – „MY“. Změna chování konkrétního psa a také změna toho, jak je na něj nahlíženo tedy začíná v předvýchově, kdy dochází na „štěněcí srazy“ a prokazuje schopnost se učit a socializovat.

4.1.2 Výcvik psa ve středisku v krocích

Když se dostane pes do střediska, je starý jeden rok a je fyzicky vyžralý, aby dokázal projít výcvikem. V tomto období se provádí kastrace, která má mnoho důvodů, jež mi slečna Kateřina objasnila takto: *„Hraje to velkou roli. Kastrují se feny v jednom roce, dá se říct po prvním hárání. Psi se kastrují také v jednom roce, když přijdou sem do střediska. Role je tu zásadní. Jednak oni neběhají za druhým pohlavím (smích) a navíc Ti psi mohou sloužit po celou dobu a ne že ty feny by třeba 14dní nemohly vodit. Nemluvě o tom, že samozřejmě nevidomej, kterej uklízí po hárající feně, to si nějak neumím představit, takže samozřejmě tam je to jednoznačný. Samozřejmě u těch samců, kteří jsou vedeni tak trošku víc testosteronem než je zdrávo, tak to samozřejmě pomůže i v tom, protože oni víc čuchaj, maj i větší ten temperament, takže i tohle se tím třeba zklidní, ale samozřejmě není to všelék na všechno. U fen je tam teda u ta zdravotní stránka.“* (Kateřina, cvičitelka) Každý pes má v ideálním případě přiřazenou jednu cvičitelku, která s ním projde celým 6-8 měsíců trvajícím výcvikem a zná tak silné i slabé stránky psa, což, jak se ukázalo, dost pomáhá při rozhodování, kterému nevidomému bude pes přiřazen. Během výcviku je pes cvičen nejen ve středisku, ale nabízí se mu i široká síť dopravních prostředků a míst, kterým se komplexně říká „cvičení v provozu“, které mi popsala slečna Eva.

„Vezme se pes a jde se třeba do centra a učí se prostor, vyhledávání přechodů, zastávek, zastavování u chodníků...učí se to vlastně už v předvýchově, není to jen v rámci výcviku, ale tam samozřejmě taky. Každý cvičitel má tři psy a bylo by ideální, aby se alespoň dva denně dostali do provozu tak na dvě hodiny třeba... My máme tu nejlepší, fakt nejlepší polohu. Máme tady les, zároveň je tu metro, autobus...nemusíme vyjíždět autama, nic.“ (Eva, cvičitelka)

Během výcviku se pes učí nejrůznějším povelům ve středisku i mimo něj, sám i ve skupině s ostatními psy a slečna Kateřina mě informovala, že těch povelů, které je nutné znát a umět je něco přes 50. Pro mou práci

nejzajímavějším povelům je takzvaný povel „vyved“, který dokazuje, že schopný vodící pes má individuální subjektivitu a jedná sám za sebe (někdy i za svého majitele) na základě své vlastní vůle.

„...když dejme tomu je překopanej chodník, tak pokud je to jenom krátkej výkop nebo jenom překážka, kde jsou zábrany, tak ten pes dojde k chodníku, označí chodník, krátce vstoupí do silnice a ihned jak to jde, vrátí se na chodník a pokračuje dál. Pokud je to nějaká větší překážka, tak ten pes je schopen přejít na druhou stranu vozovky.“ (Kateřina cvičitelka)

Čím déle je pes cvičen, tím větší zodpovědnost pes přijímá a tím víc je důležitá jeho mentální síla. Stává se, že v posledních měsících pes nevydrží nápor, který samotný výcvik přináší. To patří k nejčastějším příčinám vyloučení psa z výcviku.

„Psychicky jsou slabí, nebo nechtějí třeba plnit povely, jsou psi, který nechtějí pracovat. Nebo není dobrá ta povaha...ty psi se třeba bojí nebo se nesoustředí.“ (Eva, cvičitelka)

Cvičitelé/ky si náročnost cvičení uvědomují a i oni si vyzkoušeli jaké to je být odkázán na vodícího psa. Slečna Eva se k této skutečnosti vyjádřila následujícím způsobem:

„...ve 4měsíci by se mělo začít chodit v klapkách, to jsou takové brejle, aby ten cvičitel fakt neviděl a neměl tendence tomu psovi pomáhat a ten pes převezme plnou odpovědnost za toho majitele, jo. I když jako cvičitel mám za sebou kolegu jo. Nejsem slepá, takže netroufnu si jako jít se psem úplně sama první den a stříhnout si nějakou trasu...no a on ten pejsek to někdy nezvládne...jako dá se odhadnout už v předvýchově, že to nebude úplně ono. Ale vážně nejvíc se pozná až tady ve středisku.“ (Eva, cvičitelka)

Aby mohl být proces výcviku dokončen, dojde k takzvané závěrečné zkoušce, kdy je pes již připraven a mnohdy už má i zvoleného majitele, který pouze čeká na ukončení jeho výcviku. Tato zkouška je komplexní a velmi náročná.

„...ten výcvik pak je zakončen zkouškou před komisí, ta zkouška probíhá téměř dvě hodiny, probíhá tady od střediska, jede se na anděl a v okolí anděla, je rozdělena na tři části, které se prolínají. V jedné části jde pejsek trasu, která je naučená a on jí zná a komise pozoruje, jak zvládá povely na trase, která je mu známá, kde mu cvičitel moc nepomáhá a je to vyloženě samostatná práce toho psa...Například třeba je ulice, kde po levé straně jsou patery dveře a on ví, že má ukázat třetí a pátý, takže opravdu je to těžký a on ty dveře nemůže ukázat stylem, že tam dojde jako „hele tady máš dveře“, ale musí u nich být kolmo, musí být umístěn hlavou pod klikou a hlavu směřovat nahoru ke klice, aby ten nevidomej sjel po hlavě toho psa a věděl, že nad hlavou psa je klika. No a to je jedna část, pak druhá část jsou základy poslušnost, takže sedni, lehni, vstaň, obraty u nohy, přivolání „ke mně“ a aport samozřejmě jak třeba vodítka, tak třeba i kovového předmětu a následné odložení, pak se pokračuje dál po té naučené trase a kdykoliv komise chce, tak řekne a začne se chodit na povely komisaře, takže se psovi změní trasa a jde v neznámém prostředí a tam se kouká na to, jak ten pes reaguje čistě jenom na povely a zase na to, jak dobře to udělá a jak rychle. No a ta zkouška je bodovaná, za každý úkon jsou body, dohromady 300bodů, a aby prošel, musí mít minimálně 270 bodů, takže je to hodně těžká zkouška a ty body se ztrácejí velice rychle.“ (Kateřina, cvičitelka)

Zajímala jsem se o to, jestli profesionální cvičitelé pozorují změny ohledně psa před a po výcviku ať už jeho chování nebo jen jejich postoj k němu a dozvěděla jsem se, že změny jsou opravdu znatelné.

„...Nám sem přijdou roční pubertáci, co moc neposlouchají a pak předávají už trošku usazeného, rozumného psa, který opravdu umí hodně. Umí hodně, takže jako práce je to i slušná satisfakce pak i později vidět klienty s těma vodícíma pejskama, že jim opravdu slouží, dělají to, co maj, to co jste je naučila... takovou dobu...“ (Kateřina, cvičitelka)

„To změna je to velká hlavně v tý povaze toho psa. V tom, že vy v tom procesu pozorujete, že ten pes si začíná sám uvědomovat, že prostě musí fungovat.“ (Eva, cvičitelka)

Krok 1.	jedna cvičitelka	zná slabiny i silné stránky
Krok 2.	cvičení v provozu	socializace, prostředí
Krok 3.	Akulturace	50 povelů - vyved'
Krok 4.	Klapky	přenesení odpovědnosti
Krok 5.	Zkouška	subjektivita psa

Tabulka č. 2 – Výcvik psa v krocích

Samotný výcvik by se tedy dal rozčlenit na pět kroků. Když pes nastoupí do procesu výcviku, přiřadí mu z pravidla jednoho cvičitele. Hlavním důvodem toho, že by se psovi měl věnovat pouze jeden člověk je to, že se během výcviku naučí znát jeho povahu, jeho silné stránky i slabiny a díky tomu je schopen přiřadit ho k vhodnému majiteli, se kterým se budou tyto charakteristiky shodovat. Navazování vztahů pomocí připisování lidských vlastností shodných s vlastnostmi klienta je uplatňováno skrze analogii. Během výcviku pak cvičitel se psem chodí do provozu, aby se adaptoval na prostředí města, a učí ho základní poslušnost a povely, které musí znát. V této fázi se začíná projevovat autonomní schopnost rozhodování, poukazující na subjektivitu cvičeného psa. Tuto schopnost prokazuje pes hlavně při povelu „vyved'“, kdy musí na základě vlastního uvážení zhodnotit situaci, ve které se nachází a vyřešit ji nejbezpečnějším způsobem, který lze zvolit. Pokud cvičený pes tuto schopnost má, pokračuje cvičitel ve výcviku tím, že přeneše na psa zodpovědnost nejen za sebe sama, ale i za cvičitele samotného. Toto cvičení je praktikováno pomocí klapek, které cvičiteli znemožní vidět na cestu, tudíž je odkázán na rozhodování psa. Schopnost přijmout plnou zodpovědnost a zvládat poslušnost a soustředěnost tento pes nakonec prokáže při závěrečné zkoušce. Když srovnáme pohled na subjektivitu psa na počátku výcviku a po jeho dokončení, rozdíly jsou významné. Cvičitelé připisují vycvičenému

psovi hlavně vysokou míru rozvážnosti a inteligence. Říkají, že toho umí opravdu hodně a jsou schopni svému pánovi skutečně dobře pomáhat. To znamená, že je na psa pohlíženo skrze naturalismus jako způsobu identifikace, avšak jen do doby, než si psa osvojí zrakově postižený a začne u něj vyhledávat stejné vlastnosti jako má on sám. V tomto okamžiku se totiž naturalismus mísí s aplikováním principů analogismu. Jak je tedy vidět, ani jeden z principů identifikace tedy není definitivní, ani dominantní, ale všechny se prolínají v závislosti na situaci.

4.1.3 Podmínky slepce, školení a následné spárování

Aby mohl vzniknout funkční agregát, musí být dvě subjektivity v některých aspektech potlačeny. Nicméně pes není jediný, kdo musí projít výcvikem, jelikož i nevidomý klient musí splňovat některé podmínky.

„No, tak hlavně slepej, teda nevidomej. Musí ovládat orientaci s holí a to je tak asi nejdůležitější.“ (Milan, nevidomý)

„...no, musí mít hlavně legitimaci ZTP/P jo. On může člověk mít zbytky zraku, to jo, ale musí mít tu legitimaci, aby ho lékař doporučil.“ (Blanka, nevidomá)

„Musí mít třetí stupeň no...toho zdravotního postižení právě.“ (Alice, nevidomá)

Zde se nám opět rozšiřuje síť zprostředkovatelů, jelikož například Alice se k možnosti mít vodícího psa dostala přes Tyfloservis, jinak to vždy funguje na doporučení některého z lékařů. Tudíž aktérů v tomto procesu přibývá. Kromě skutečnosti, že „není slepý jako slepý“ musí člověk ve středisku absolvovat školení.

„Ano, tady jsem byl na tří denním školení, to jsem s těma vodícíma psama tady pracoval a tohleto... potom jsme dostali nějaký materiály na kazetě a DVDčku, tak tam byly všechny povely, které musíme umět, než dostaneme tedy toho psa.“ (Milan, nevidomý)

Během tohoto školení si také nevidomý zvolí psa dle svých preferencí. Cvičitelé/cvičitelky mi potvrdili, že dokáží na základě osobnosti nevidomého určit vhodného psa k němu, aby se jejich vlastnosti shodovaly a navíc mi i slečna Kateřina pověděla, že je to jedna ze schopnostní dobrého cvičitele. Důvod vysvětluje takto:

„No, to je jeden ze základů úspěšnosti – úspěšné spárování člověka s tím psem. Protože právě MUSÍTE odhadnout tu povahu toho člověka, abyste k němu pak přiřadili, nebo dali mu k nabídce nejvhodnější psy povahově, jo? Není to jen z hlediska samozřejmě toho tempa chůze, tý rychlosti, ale i právě i tý povahy a toho temperamentu, protože tím spíš si sednou a nebudou žádné větší problémy.“ (Kateřina, cvičitelka)

Ale také nevidomí klienti mají určité požadavky, které by u svého psího společníka ocenili. Slečna Blanka v následující výpovědi dokonce použila obrat „je to jako s lidma“, tudíž považuje niternost lidí a psů za sdílenou i přes jejich odlišnou fyzikalitu.

„Na tři dni jdete sem na školení, tam oni Vám řeknou vlastně vůbec o psovi, jak se o něj starat a tohle všecko a potom si jdete s pejskama a vyberete si rychlost chůze. Samozřejmě je to jako s lidma, takže některej chodí pomalejc, jinej rychle a to samé i pejskové. A tím pádem vy si k sobě musíte vybrat takovýho pejska, aby Vás nerval, netahal, nebo naopak vy jdete rychle a on chodí pomalu. Jo, takže vy si musíte vybrat k sobě pejska a oni Vám potom jako...vyberou, kterej se k Vám hodí, a začnou ho s Vámi nějak cvičit.“ (Blanka, nevidomá)

„No, vyzkoušel jsem hodně psů, ale Pascal mi nejmíc seděl...jako rychlostí jo, protože jsou psi pomalí, rychlí a záleží na člověku jo, jak chodí a v tomhle jsme si s tím Pascalem sedli no tak nějak.“ (Milan, nevidomý)

„Jo to určitě taky. Vždyť si vem ta fenka...ona byla taková jakoby...se bála...taková....pomalinká, nejistá. Já potřebuju nebojácnýho pejska, co se mnou bude mít i trpělivost...“ (Alice, nevidomá)

Poté, co si nevidomý zvolí svého psa, který mu nejvíce vyhovuje (u každého nevidomého je to z jiného, individuálního důvodu), je mu pes přidělen, a buď spolu již začínají fungovat, nebo klient ještě čeká, než pes dokončí zkoušky. Nejprve je s ním několik dní ve středisku, kde začínají od úplných základů společného fungování a poté za pár dní jede klient se svým psem domů za asistence cvičitele ze střediska, který s nimi projde nejčastější trasy v okolí bydliště. Opět zde vidíme propojení s jednotlivými zprostředkovateli, tudíž zde vzniká skutečně heterogenní síť.

„To je po tom předávání, když se předává ten konkrétní pes. To jste tady několik dní v organizaci už s tím jakoby Vaším vybraným psem, kde se vlastně sžíváte a potom člověk jede s ním jakoby domů a tam zase jakoby ten cvičitel, co cvičil, dojíždí za Vámi a učíte se sžít i doma s tím psem, aby ten pes si na Vás zvykal a tak.“ (Milan, nevidomý)

krok 1.	Školení	adaptace na život se psem
Krok 2.	volba psa	charakter a fyzické rysy
Krok 3.	přechod ze střediska domů	učení se být s tím druhým

Tabulka č. 3 – Podmínky spárování

Když se zaměřím na tři podstatné body této kapitoly, je v první řadě nutné zmínit školení nevidomého, které je důležité proto, aby se naučil jednat se psem tak, jak je zvyklý a přizpůsobit mu své návyky. Díky změnám v chování se potlačí některé rysy subjektivity nevidomého je pak možný vznik nové subjektivity, kterou bude se svým psem sdílet. Aby bylo toto propojení možné, je nutné, aby si nevidomý zvolil vhodného psa nejen na základě doporučení cvičitele, ale také na základě vlastních preferencí. Ať už je to „jiskra v oku“ nebo „citlivá duše“, je každý pes jedinečný a jsou mu připisovány lidské vlastnosti skrze analogii, kdy jsou u něj vyhledávány vlastnosti shodné s jeho majitelem. V posledním kroku opouští majitel i se svým psem středisko v doprovodu cvičitele, který s ním následující týden prochází nejčastější trasy v okolí domova.

4.2 Agregát

4.2.1 Podmínky fungování agregátu

K tomu, aby mohl výsledný agregát fungovat ve všech oblastech, je nutné sžítí dvojice, které je podmíněno mnoha aspekty. Nejen, že má každý nevidomý klient specifické požadavky a preference, ale i každý pes je jedinečný a má odlišné charakteristiky. V této oblasti mě zajímala nejen perspektiva nevidomých a jejich názoru na to, co by pro ně měl pes splňovat, ale také jsem se zaměřila na cvičitele a jejich schopnost určit, který pes je pro určitého klienta vhodný.

Tím, že mi slečna Kateřina řekla, že dobrý cvičitel musí být schopný odhadnout povahu psa a určit, ke kterému klientovi se bude hodit, mi ale mimo jiné odpověděla na otázku, zda je úspěšné sžítí založené pouze na fyzických aspektech, nebo je to také po charakterových rysech. To, že záleží na obojím, samo o sobě vypovídá o komplexnosti tohoto vztahu. Samozřejmě se zájem o povahu psa objevuje i u nevidomých klientů, kteří si také uvědomují, že to není pouze o tom, jak je pes vysoký a jak rychlou chůzi má, ale musí mít také, jak mi po otázce, co ještě rozhoduje, prozradil Milan, „tu správnou jiskru“. Stejně tak pro slečnu Alici zase hrálo roli několik aspektů, které třeba Pascal (pes pana Milana), ani jiní psi, které Alice zkoušela, jednoduše neměli.

„... No a tenhle má jméno Cid, ale fakt je to Cíťa...my mu tak říkáme, i když má „d“ na konci, ale prostě je citlivej, je smutnej, když já jsem smutná, sdílí to se mnou, snaží se mě třeba rozveselit, prostě miláček mi pomáhá ve všem no. A brání mě, chrání mě...“ (Alice, nevidomá)

I když se většina mých respondentů shodla na tom, že zvolit správnou dvojici je základ úspěchu, není to ovšem známka toho, že poté spolu okamžitě dokáží fungovat jako jeden. Sžítí není pouze otázkou pár dní a má mnoho překážek.

4.2.2 Propojení se střediskem

Jelikož vnímám výcvikové středisko za centrálního zprostředkovatele, považuji za důležité začít tím, že poukážu na propojenost s jednotlivými fázemi vzniku agregátu. Jak jsem již zmínila, má středisko pojitko se psem ještě před nastoupením výcviku prostřednictvím pečovatele, který má psa v předvýchově. Stejně tak má ale pojitko se psem i poté, co výcvik dokončí. Toto pojitko je viditelné už jen v tom, že první týden, kdy je pes u nového majitele je cvičitel ze střediska s nimi a prochází nejobvyklejší trasy, které nevidomý pravidelně využívá.

„...Ten klient si zažádá o psa a jde na školení. Projde se s pár psama, řekne „tenhle mi vyhovuje“, my řekneme „ano, taky si myslíme, že k vám perfektně sedí“ a když má pak pes po zkoušce, tak se domluví s klientem návštěva bydliště, kde se koukneme, zda jsou vůbec jeho životní podmínky v pořádku, aby měl pes vše, co potřebuje a tak se pak projdou nejnámější trasy toho klienta. Takže týden tady, týden u klienta.“ (Eva, cvičitelka)

„No ano, jistě. Ten cvičitel, kterej vycvičil toho pejska, tak potom je tejden s námi vlastně tady v domečku a potom vlastně další tejden jede do svého domova, jako kde my bydlíme, a tam se učí trasy se mnou a s tím cvičitelem.“ (Blanka, nevidomá)

Je to z toho důvodu, že pes je na cvičitele zvyklý, protože s ním byl denně několik posledních měsíců. Tato skutečnost, jak jsem se dozvěděla během svých návštěv, může být jednou z počátečních překážek, jelikož má pes tendence poslouchat spíše povely cvičitele, než svého pána. Navíc i nevidomý klient je jistější, jelikož je to pro něj nová zkušenost a důvěra k jeho psímu společníkovi se teprve buduje.

4.2.3 Podmínky a překážky při vzniku agregátu

Že má pes z počátku tendence poslouchat spíše cvičitele je jedna z překážek, které se dá časem zamezit, nicméně mnohem zásadnější

překážkou může být například počáteční nedůvěra klienta v daného psa. Z počátku má nevidomý potíže uvěřit, že je jeho pes opravdu schopný racionálně vyhodnocovat situace.

„No já mu fakt HODNĚ nevěřil. Ale už mám k němu obrovskou důvěru...mi ukázal, že fakt ví, co dělá.“ (Milan, nevidomý)

„Ten pejsek to cítí. Cítí z Vás i nervozitu. Musíte mu věřit, abyste oba mohli fungovat. Vy víte, co ten pes umí a co neumí, co je schopen udělat a neudělat.“ (Alice, nevidomá)

„JÁ...jsem zlobila. Pejsek ne, ten byl skvělejší, spíš jsem ho kazila já, protože já se bála a já mu nevěřila. (Alice, nevidomá)

„No jako jasně. On mě může táhnout, ale pak si řekne „Nechce, tak jí táhnout nebudu prostě“ tím ho můžu zkazit.“ (Blanka, nevidomá)

Důvěra je tedy jedním ze základních faktorů ovlivňujících správné fungování agregátu. Moji respondenti si zároveň uvědomují, že nejde jen o to, jak to vnímají oni, ale i o to, jak to cítí pes, berou jej jako rovnocenného partnera. Tím, že paní Blanka použila obrat *„Ale pak si řekne...“* vlastně poukazuje na autonomní rozhodování a subjektivitu psa. Dalším z aspektů, který může z počátku vyvolávat obavy je takzvaný „třetí jazyk“, který si tato dvojice určí. Jsou to z velké části povely, které se musí jak pes, tak nevidomý naučit, ale někdy jsou to i gesta, která se ta dvojice naučí individuálně.

„... To už třeba člověk mávne rukou a ten pes ví, co chce od něj a tak.“ (Milan, nevidomý)

„Ty gesta a povely, ale já mám svoje. Jako něco mam od nich ze střediska, co on uměl, ale my si našli svoje. On už ví, reaguje na to...já mávnu a on chápe.“ (Alice, nevidomá)

Jednou z hlavních překážek však zůstává, že i když je na psa spoleh a majitelé jim plně důvěřují, existují situace, kdy pes pochybí. Jednoduše řečeno má i tento vztah, jako každý jiný, jisté hranice.

„Taky se to stane, ale vy v tu ránu, jakmile on třeba je na křižovatce a zastaví, on neví, jestli má jít vpravo nebo vlevo, že no a já mu musím dát znovu povel „Nero doleva“, „Nero rovně“ a podobně. A třeba manuálně ho několikrát vést.“ (Blanka, nevidomá)

„Jo, to občas ano, hlavně když jsme v neznámém prostředí, tak tam on čeká na můj povel, protože sám on neví.“ (Milan, nevidomý)

Stejně tak jsou si tito lidé vědomi faktu, že jejich společník je pes a nezapomínají na to. Při běžných konverzácích u kávy během mých návštěv střediska jsem tak nejednou zaslechla, že je nutné jej nechat se „vyřádit“, nebo že samozřejmě když mu nebudete věnovat pozornost a nevyvenčíte ho, on si sám nedojde a podobně. I přesto se respondenti shodli, že tyto „nedostatky“ svého psa dobře znají, stejně tak, jako on zná jejich a tudíž jsou na takové situace připraveni.

„No věřit mu musíte v každé situaci. Protože když jdete s nim, tak...takhle: Vy už víte jeho chyby, jo, takže poznáte.... on pozná moje chyby a já jeho. Takže my víme, čeho se u toho druhého vyvarovat.“ (Blanka, nevidomá)

Kromě překážek, které se mohou na začátku objevovat, jsou dalším důležitým aspektem také podmínky, které určují správné navázání agregátu, jako například utlumení vlastní subjektivity, člověka, aby mohla vzniknout jedna společná. Jelikož je tato dvojice spolu téměř veškerý čas, je samozřejmě nutné, aby se každodenní život člověka přizpůsobil.

„No to si piště. Život se Vám úplně změnil. Je to úplně o něčem jiném s tím pejskem.“... „Musíte ho venčit, musíte s ním chodit ven. Ať je zima, ať je mráz, ať prší. A takhle vlastně...nebo když jste nemocná a musíte s ním jít, aby se vyvenčil, proběhnul, to musí být. Kdybych ho neměla, tak sedím doma na zadku, válím se a nikam nejdu.“ (Blanka, nevidomá)

*„No máš prostě odpovědnost za něj, takže musíš hlídat, aby měl čistou vodu, že jo, to u dětí nemusíš, oni si jí vezmou sami, musíš mu udělat nějaký místečko, doplňovat misku. Vyčesávat ho, aby neměl klíšřata...prostě mu nic nesmí chybět. On má taky své potřeby. Musím víc kupovat zeleninu. On miluje papriku, hrášek v lusku, ředkvičku, mrkev...“
(Alice, nevidomá)*

Samozřejmě, že zde platí „něco dám, něco získám“. Tito lidé si uvědomují, jakým způsobem se jejich život změnil, ale vnímají to velmi pozitivně. Sice museli projít školením a změnit svůj každodenní život, ale přineslo jim to hodně výhod a otevřelo jim to nové možnosti. Hodně mluví o tom, že díky svému psovi jsou schopni „žít“ a navazovat vztahy s novými lidmi. Tato skutečnost mě vede k tomu, že nebýt vodícího psa, nepovažovali by respondenti svůj sociální život za plnohodnotný. Pes se tedy podílí na vymezení lidskosti svého majitele, pomáhá mu stát se plnohodnotnou lidskou bytostí.

„Jo, to víš, že jo, to jediné. Vždyť já už jsem to chtěla vzdát. Připadala jsem si k ničemu, už jsem si i zařídila domov důchodců a ...už i dětem to začalo vadit, manželovi taky, protože než se to zhoršilo, tak sem zvládala všechno jo...sem chodila na třídní schůzky, na úřad, manžel nemusel nic. A vlastně teď viděl, že potřebuju už pomoci...začal být nervózní no a když sem řekla, že nevidím, je mi špatně nebo že jsem nemocná, tak špatný, protože on nechtěl jít na třídní schůzku, obíhat úřady a tak. Navíc jsem rozbíjela věci. Mám dvojí vidění, tak si myslím, že to dávám na stůl a spadne to z hrany stolu. Skleničku položím na stůl a ona rupne, manžel nadává, že jsou to peníze, jo. Psychicky mě to všechno strašně deptalo. A co mám Cít'u jsem zpátky v kolejích...musím říct, že díky tady těm lidem mým ve středisku, ale hlavně díky Cít'ovi.“ (Alice, nevidomá)

„No, že chci žít. Ali pochop, já byla zbytečná! Každěj na mě nadával (má slzy v očích, trochu pláče). Oni to tak asi nemysleli nikdo, ale já prostě jsem citlivá a dalo mi to samotné dost práce jako. Když to slyšíš furt...od

dcery, rodičů, manžela...i od lidí okolo...tak si říkáš „co tu vlastně ještě dělám?“ (Alice, nevidomá)

„Že jsem naprosto samostatná, svobodná, že můžu jít ven, do Prahy! Můžu jet sem a setkat se s přáteli. Jinak jsem seděla doma a byla jsem nešťastná. Teď jsme spolu zjistili, že se umíme bavit, že nejsme žádní chudáci, jo.“ (Blanka, nevidomá)

„No, pochopte...já se můžu sebrat a jít ven s tím psem. Nemusím čekat, až mě někdo vezme ven, že jo. A tady ve středisku jsme všichni bezva...přátelství víte...můžeme chodit sem a stýkat se tu i se psy.“ (Milan, nevidomý)

PŘEKÁŽKY	PODMÍNKY
1. poslouchá cvičitele	přizpůsobení
2. počáteční nedůvěra	školení
3. třetí jazyk	-
4. pochybení psa	-

Tabulka č. 4 – Podmínky a překážky vzniku agregátů

I přes překážky, které mohou během vytváření agregátu nastat, se respondenti shodují v tom, že jim vodící pes změnil život k lepšímu. Přes počáteční nedůvěru a tendence psa poslouchat spíše cvičitele, přes nutnost naučit se komunikace se svým společníkem až po znalost jeho slabín se nakonec majitel se svým psem dokáže sladit do dokonalé souhry a získá díky němu možnost aktivní participace v každodenním životě.

4.2.4 Výsledný agregát

V této kapitole bych ráda navázala na již zmíněný výzkum týkající se vztahu koně a jezdce. Tři klíčové oblasti jejich vztahu jsou definovány jako „vzájemnost“, „závazek“ a „adaptace“ (Maurstad a Davis 2013, s. 324).

Vzájemností se myslí okamžiky, kdy jsou člověk a zvíře schopni skutečně reagovat a jednat jako jeden celek. V podstatě v tomto vztahu je to tak, že kdyby jako celek nefungovali, nikdy by nemohl vodící pes správně svému pánovi pomáhat. Pokud nevidomý chce, aby jeho pes odvedl svoji práci správně, musí mu plně důvěřovat a odevzdat se mu. Přesně takto mluvila o svém vztahu se psem paní Marie, respondentka, která se mnou ale celý rozhovor neprošla a která svého psa označuje nejen za svého společníka, ale dokonce i za část svého těla, shodně tak i paní Blanka.

„...Už jen proto, že je moje a je moje oči a všechno. Je můj společný kamarád a já nevím co všechno, prostě já bez ní nepůjdu jako, že jo... to bych musela taky mít nějaký doprovod. A zas musíte někoho otravovat, kdo s Vámi půjde.“ (Marie, nevidomá)

„... Vždyť bez něj...to jsou moje oči...bez něj bych já jednoduše nefungovala.“ (Blanka, nevidomá)

Druhou oblastí je závazek. V tomto případě jde o závazek oboustranný a vzájemný. Nejen, že má závazek pes vůči svému pánovi, jehož úkolem je vždy bezpečně dovést svého pána bezpečně do cíle, ale i respondenti si uvědomují závazek vůči svému společníkovi, jak je patrné z následujících slov:

„No to víš, že jo, to je jasný. Musím dávat bacha, aby se mu nic nestalo, aby on mohl co nejdýl dávat bacha, aby se nestalo nic mně.“ (Alice, nevidomá)

„Určitě. Hlídám, aby se mu něco nestalo, aby byl zdravěj a tak.“ (Milan, nevidomý)

A třetí klíčová oblast je tedy adaptace a „učení se“ sžít s tím druhým. To jsem vlastně popsala již v několika bodech. Je to samotný výcvik psa, aby byl schopný žít po boku majitele, který má hendikep, je to skutečnost, že se nevidomý musí naučit řadu povelů a návyků když jsou nakonec majitel a pes pouze sami dva bez cvičitele a jsou odkázáni jeden na druhého, začnou se poznávat a vytvoří si třetí jazyk, kterým spolu

komunikují a který umožňuje, že se pohybují, jednají a fungují jako jeden. A nakonec je to také snaha o sjednocení tempa chůze a „učení se“ důvěřovat jeden druhému.

Když se podaří tyto tři aspekty dosáhnout, může vzniknout agregát. Podstatné je, že agregát vzniká potlačením dvou subjektivit na úkor vzniku nové, společné subjektivity. Nyní tedy na příkladech prokážu, že pes svojí subjektivitu má. A to hned v několika bodech. První skutečností, která podporuje tvrzení, že má pes vlastní subjektivitu a je schopen autonomního rozhodování je takzvaný povel „vyved“¹. Tento povel je založený na tom, že pes musí být schopen vyhodnotit situaci tak, aby byla co nejméně nebezpečná.

„...takže když dejme tomu je překopanej chodník, tak pokud je to jenom krátkej výkop nebo jenom překážka, kde jsou zábrany, tak ten pes dojde k chodníku, označí chodník, krátce vstoupí do silnice a ihned jak to jde, vrátí se na chodník a pokračuje dál. Pokud je to nějaká větší překážka, tak ten pes je schopen přejít na druhou stranu vozovky.“ (Kateřina, cvičitelka)

Další, co potvrzuje moje přesvědčení, že je schopen jednat sám za sebe jsou situace, kdy pes neuposlechne rozkaz svého pána, aby jej tak ochránil před nebezpečím.

„Jo, to určitě, to udělá no. Můžu Ti říct třeba, co sem vyprávěla i tady. U nás dělaj chodníky...jdu do krámu, chodníky jsou celý a fakt jestli sem šla za hodinu zpátky a jdem a já mu i nadávala a říkám „Tak sakra vpřed!“ a on nejdřív nehnutě stál vedle mě a když jsem to furt opakovala, tak on se úplně postavil přede mě a já „co děláš, mě neposloucháš, zlej pes!“ a než mi to stihlo dojít tak mi pán za mnou říká „paní ale tam je zábrana“ jenže mě to nedošlo, protože před hodinou tam nebyla...ale ten pes ví, co dělá...by mě prostě nenechal jít, abych zakopla nebo něco.“ (Alice, nevidomá)

„Ano, třeba jsem ho tlačil, tam byla zábrana a já jsem ho tlačil, že tam máme jít a on prostě ne a nepustil mě tam ani omylem.“ (Milan, nevidomý)

Kromě na první pohled viditelné souhry se ale agregát vyznačuje i tím, jak lidé svého zvířecího společníka vnímají. Už to není pouze zvíře, není to dokonce ani „součást domácnosti“. Považují jej za plnohodnotného člena rodiny. Na otázku, zda jej tak skutečně vnímají, mi pan Milan odpověděl zcela stručně a jasně:

„No to on je“ (Milan, nevidomý)

„To víš, že jo. Bez debat. Je na úplně stejném stupínku jako moje rodina.“ (Alice, nevidomá)

A jako plnohodnotnému členovi rodiny mu také připisují lidské vlastnosti velmi často shodné s těmi, které vnímají i u sebe a to skrze analogii. Čímž propojují dvě entity: člověk – zvíře, potažmo dvě sféry skutečnosti.

„Jak jsem řekla. Na prvním místě hrozně citlivý, společenský, milý, hravý, má rád děti. To vidíš, jak se tulí.“ (Alice, nevidomá)

„On je temperamentní...jako já hodně náladovej (smích) a nenažranej, na co přijde, to by sežral a je teda dost spolehlivej“ (Milan, nevidomý)

Posledním aspektem, který mě vede k domněnce, že nevidomý považují své psy za sobě rovné je fakt, že se psem komunikují. Tímto aspektem však nemyslím povely, které mu dávají během dne, ale skutečnou komunikaci, kdy respondent na psa mluví, jako by od něj očekával odpověď a také předpokládá, že mu pes plně rozumí a naslouchá.

„No ježiš furt! Já mu pořád něco vysvětluju. A on i reaguje. Si fakt povídáme.“ (Alice, nevidomá)

vzájemnost	pes jako část lidského těla
závazek	oboustranný závazek
adaptace	oboustranné učení sžití
subjektivita psa	několik důkazů

Tabulka č. 5 – Podmínky fungování agregátu

Máme tedy čtyři dílčí body nutné k tomu, aby agregát dokonale fungoval. Vzájemnost je v tomto případě o to umocněnější, že na rozdíl od koně a jeho jezdce je pes nejen v souhře s majitelem, ale dokonce je schopen nahradit chybějící část jeho těla, v tomto případě jeho oči. Neméně důležitým bodem je závazek, který musí být pochopitelně oboustranný a stejně tak i sžití vyžaduje oboustrannou participaci. Nakonec, aby bylo možné agregát vytvořit, dochází k potlačení dvou subjektivit na úkor vzniku společné subjektivity. K tomu bylo potřeba dokázat, že pes vlastní subjektivitu skutečně má. Jeho subjektivita je nejvíce patrná v situaci, kdy je schopen autonomně rozhodovat bez povelu svého majitele.

4.2.5 Shrnutí empirické části

V empirické části jsem nastínila jen základní zprostředkovatele umožňující proces výcviku psa, jako například speciální chovy štěňat, pečovatele, středisko pro výcvik psů, veřejný prostor sloužící pro výcvik, cvičitele, kteří cvičí nejen psy, ale následně školí i klienty, klienty samotné apod. Takových zprostředkovatelů by bylo jistě možné najít ještě spousty, ale důležité je, že díky provázanosti mezi těmito zprostředkovateli a sítí, která tímto způsobem vznikla, je pes vyjmut ze sféry přírody a přejde ony pomyslné hranice do sféry „společnosti/kultury“, čímž smazává rozdíly mezi těmito sférami a je tedy nezbytné mu připsat jistou míru subjektivity.

Nyní se můžeme podívat na graf č. 3, i s rozkreslenými sítěmi. Krajní bod „B“ odkazující k naturalismu je obdobím, kdy do procesu vstupuje pečovatel/ka. V této době je pes pouhým štěnětem, které není

socializované a je považován za zvíře. I slečna Soňa mi potvrdila, že je štěně vnímáno jako „nekultivované a nevychované“, sama použila výraz „střevo“.

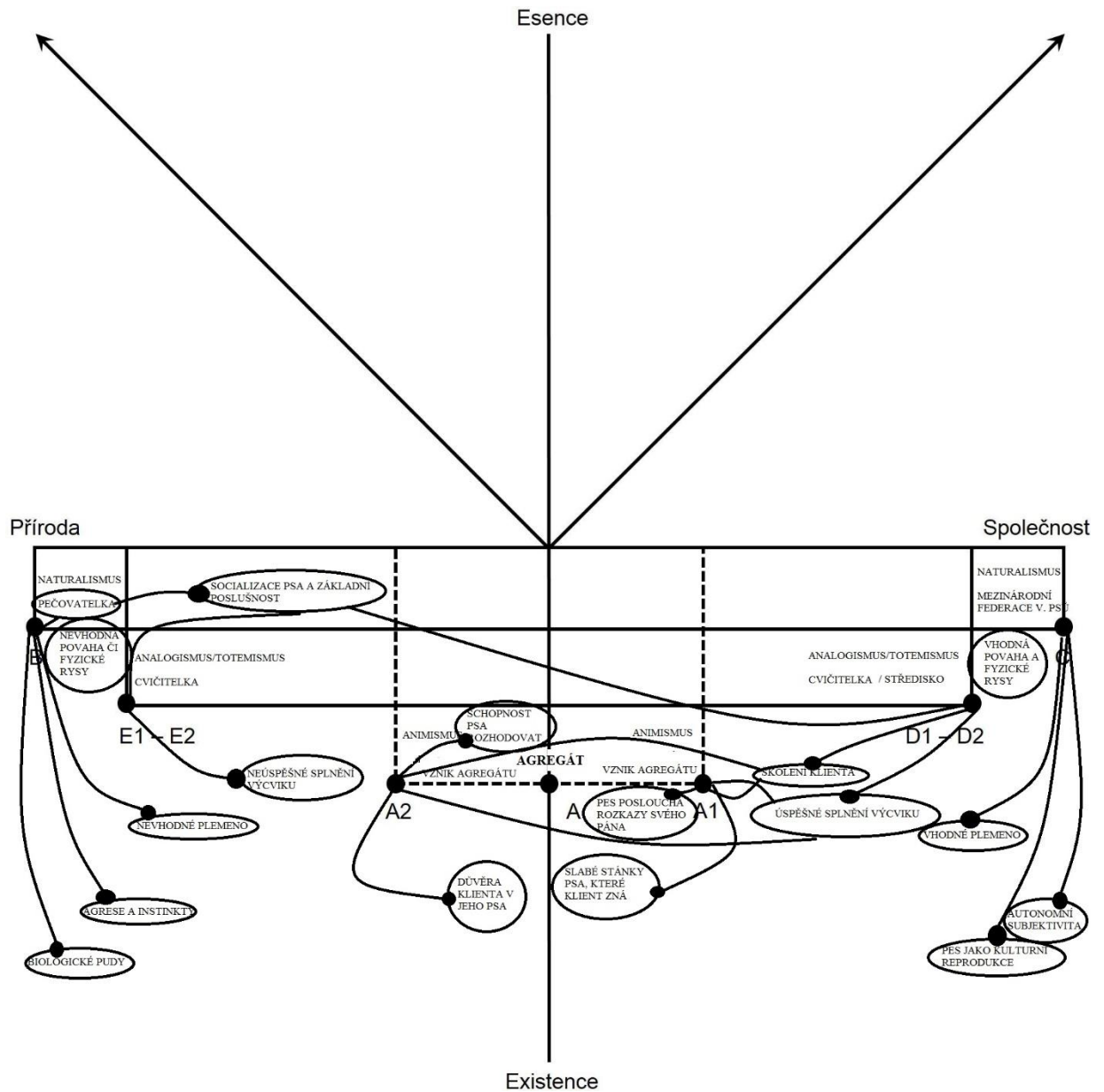
„...já si myslím, že to se rozhodlo už na začátku. Už když se ten pes narodil, protože tohle střevo jestli dá někdo do latě, tak to bude zázrak (smích).“ (Soňa, pečovatelka).

V tomto okamžiku je její prací psa socializovat, naučit ho základní poslušnosti a poté jej předat do střediska, kde se v bodě „D“ či „E“ rozhodne o tom, zda je pes vhodný pro výcvik, nebo není. Toto rozhodnutí ovlivňuje, zda se na grafu tento pes posune spíše ke sféře přírody, nebo ke sféře kultury. Kromě vhodného plemene může o vhodnosti daného psa rozhodnout mnoho okolností, které mi slečna Kateřina popsala takto:

“...Jednak první je, aby ten cvičitel měl natolik zkušenosti, aby poznal, jestli ten pes je vhodný na výcvik, jestli na to má, jak psychicky, tak fyzicky a hlavně povahově. To už je od začátku, už od štěněte v tý předvýchově, to máme srazy štěňat pravidelně, kde sledujeme vývoj těch štěňat nejen, jak se vyvíjejí temperamentem a povahou, ale i jak zvládají výcvik a tak dále.“ (Kateřina, cvičitelka)

V tomto období se tedy aktivují identifikační rámce, které už nepracují s naturalismem, ale nyní spíše s totemismem, či analogismem. V tomto okamžiku se určuje, že je pes vhodný pro výcvik a jsou mu přisuzovány vlastnosti, které považovány za lidské (klidný, citlivý, rozvážný...).

Nakonec se přesuneme do středu do bodu „A“, kdy vzniká agregát s nevidomým člověkem a objevují se zde jasné znaky animismu. Jednotlivé subjektivity se stírají a vzniká nová společná subjektivita. Projevuje se tím, jak nevidomí klienti své psy vnímají. Nejen jako své společníky, ale jako integrální součást svého života.

Graf č. 3 – Geometrie s proměnlivou ontologií (Zpracováno podle Latour 2003, s. 114) -
doplněno o sítě zprostředkovatelů

5 ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo postihnout přechod mezi vědomím člověka a vědomím zvířete, při kterém vznikl hybrid vytvářející specifickou asociaci s člověkem. Kromě sítě zprostředkovatelů, kterou jsem nastínila a která umožnila tento proces, jsem se také snažila prokázat, za jakých podmínek vzniká agregát a že byly tyto podmínky splněny. Při popisu výsledného vztahu mezi nevidomým člověkem a vodícím psem jsem se inspirovala výzkumem „Co-being and intra-action in horse–human relationship“, kde jsem využila tří klíčových momentů, které určují vztah člověka a zvířete, který nemá hierarchickou strukturu, ale je vnímán jako propojení dvou rovnocenných entit a snažila jsem se tyto momenty najít ve mnou zvoleném případě a popsat, jakým způsobem jsou naplňovány. Následně jsem se snažila prokázat, že pes má svojí vlastní subjektivitu a že se po dokončení procesu svým chováním (a i přístupem nevidomého k němu) vymanil ze sféry zvířecího.

Jako teoretické východisko mi kromě výzkumů zabývajících se lidsko-zvířecími vztahy sloužili i myšlenky autorů, kteří pracují s rozdělením přírody a kultury a nepovažují je za tak striktně oddělené, jako my. Prvním je Descola (2006; 2012/2013), který rozlišuje 4 způsoby identifikace mezi námi a druhými, které pracují s rozlišením „fyzikality“ a „niternosti“. Druhým autorem je Eduardo Viveiros de Castro (2012), jehož perspektivismus odkazuje k odlišným pohledům různých bytostí a entit na tento svět. Nevidomé a vodící psy jsem si jako příklad zvolila proto, že kromě vytvoření lidsko-zvířecího vztahu mají o to specifitější podmínky a překážky způsobené hendikepem, který daný člověk má. Zároveň jsem do tohoto výzkumu šla s předpokladem, že o to významnější potom tento vztah pro daného člověka bude a nepletla jsem se.

Když jsem dělala rozhovory se svými respondenty ve středisku, snažila jsem se mimo jiné i začlenit do běžného chodu tohoto místa. Většina rozhovorů, které mezi sebou tito lidé vedli, odkazovala ke sdílení zkušeností se slepotou a s vlastnictvím vodícího psa, což považují za

společné prvky, což otevírá identifikační rámce totemismu. Nejen, že tito lidé považují své vodící psy za plnohodnotné členy společnosti, ale nebýt jich, necítili by se ani oni jako její součást. Tudíž je tento vztah specifický tím, že nejen, že je pes začleněn do sféry kultury a společnosti, ale pomáhá i nevidomému člověku se do této sféry vrátit a mít tak plnohodnotný život plný interakcí s ostatními.

6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

DESCOLA, Philippe, 2015. Biography - Philippe Descol. *Anthropology of Nature - Collège de France* [online] [vid. 21. duben 2015]. Dostupné z: <http://www.college-de-france.fr/site/en-philippe-descola/biography.htm>

DESCOLA, Philippe. 2006. „Beyond Nature and Culture“. *Radcliffe – Brown lecture in Social Anthropology, 2005. Proceedings of British Academy* 139: 137-155.

DESCOLA, Philippe. 2012/2013. „Rozhovor o knize Par-delà de la nature et culture“. *Biograf* č. 57, 46 odst.

HARAWAY, Donna, 2003. *The Companion Species Manifesto*. Chicago: Prickly Paradigm Press.

HEJHALOVÁ, Ivana. 2004 „Jak u nás vstupovali psi do sociologie.“ *Biograf* č. 34, 13 odst.

KOUŘIL, Petr, 2003. Identita psa, symbolické prostory a jejich hranice. In: Csaba SZALÓ *Mozaika v re-konstrukci: formování sociálních identit v současné střední Evropě*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav, s. 132–156. ISBN 9788021033061.

LATOUR, Bruno, 2003. *Nikdy sme neboli moderní: esej o symetrickej antropológii*. Bratislava: Kalligram, spol. s r.o. ISBN 9788071495956.

MAURSTAD, Anita a Dona DAVIS, 2013. Co-being and intra-action in horse–human relationships: a multi-species ethnography of be(com)ing human and be(com)ing horse. *Social Anthropology* [online]. roč. 3, č. 21, s. 322–335 [vid. 14. duben 2015]. Dostupné z: doi:10.1111/1469-8676.12029

VIVEIROS DE CASTRO, Eduardo, 2015. Eduardo Viveiros de Castro. *LinkedIn* [online] [vid. 21. duben 2015]. Dostupné z: <https://www.linkedin.com/pub/eduardo-viveiros-de-castro/40/b31/161>

VIVEIROS DE CASTRO, Eduardo, 1998. Cosmological Perspectivism in Amazonia and Elsewhere. *Network of Ethnographic Theory*. roč. 4, č. 3, s. 169–488.

WILDEMUTH, Barbara M., 2009. *Applications of Social Research Methods to Questions in Information and Library Science*. Westport, Conn: Libraries Unlimited. ISBN 9781591585039.

Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník (starý)

Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník (nový)

7 RESUMÉ

The major goal of this thesis was a description of transition between consciousness of a person and consciousness of an animal. During this transition came into being a hybrid. I described a system of intermediaries and conditions, which were helpful by creation of an aggregate between a person and an animal. I was inspired with the research “Co-being and intra-action in horse–human relationship“, which described three key moments, which determine the relationship between a person and an animal. With my research, I was trying to prove, that a dog has his own subjectivity and he is able to break out from the animal sphere. I used also some thoughts from authors, who don't separate nature and society, like Eduardo Viveiros de Castro (2012) a Descola (2006; 2012/2013). In my thesis I have done 7 semi - structured conversations with blind people, dog trainers and dog carers, Thanks to these conversations I succeed in pointing to the fact, that blind people don't take their dog just as a companion, but they consider him as a member of family, who is helping them to live a full-blown life. That means that the aggregate is functional and two entities become one.